

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра Міжнародних економічних відносин та управління проєктами

ПЕРТАК ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА

**ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА
УКРАЇНО-НІМЕЦЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО**

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма Міжнародний бізнес

Робота на здобуття першого бакалаврського рівня вищої освіти

Науковий керівник:

КИЦЮК ІРИНА ВАСИЛІВНА,

кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проєктами

від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(_____) БОЯР АНДРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

ЛУЦЬК 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА .	8
1.1. Історія економічних відносин між Україною та Німеччиною	8
1.2. Основні напрями двосторонньої економічної співпраці між країнами до 2022 року	13
1.3. Роль Німеччини як одного із ключових партнерів України в ЄС	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗМІН В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ	21
2.1. Трансформація зовнішньоторговельної співпраці між Україною та Німеччиною: тенденції, динаміка, структура.....	21
2.2. Зміна інвестиційної привабливості України для німецького бізнесу: ризики, адаптаційні стратегії, нові ніші	27
2.3. Інституційна та політична підтримка: роль уряду Німеччини та міждержавних ініціатив у збереженні економічних зв'язків.....	37
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	41
3.1. Потенціал співпраці у сфері відбудови критичної інфраструктури та енергетичної трансформації.....	41
3.2. Підтримка євроінтеграційного курсу України: економічна дипломатія та участь Німеччини в імплементації реформ	44
3.3. Інструменти посилення взаємодії між урядовими та бізнес-структурами України та Німеччини	47
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

АНОТАЦІЯ

Пертак Ю. Вплив повномасштабного російського вторгнення на українсько-німецьке економічне співробітництво.

Рукопис. Випускна робота бакалавра за спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини», ОПП «Міжнародний бізнес». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк 2025. 57 с. українська мова

У даній кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження трансформації українсько-німецького економічного співробітництва в умовах повномасштабного вторгнення. Розглянуто зміни в економічній взаємодії між країнами, визначено її сучасні особливості.

Так, у першому розділі висвітлено історичні передумови формування українсько-німецьких економічних зв'язків, проаналізовано ключові напрями співпраці, визначено роль Німеччини як одного з провідних партнерів України серед ЄС.

Другий розділ присвячено аналізу змін у торгівельно-інвестиційних відносинах між Німеччиною та Україною після початку повномасштабної війни. Проаналізовано зміну інвестиційної привабливості України для німецького бізнесу, зокрема нові інструменти страхування ризиків, переорієнтацію інвестицій на західні регіони, активізацію державно-приватного партнерства. Окреслено адаптаційні стратегії, спрямовані на збереження присутності німецьких компаній в Україні, попри високі безпекові загрози.

У третьому розділі обґрунтовано перспективні напрями стратегічного партнерства у середньостроковій та довгостроковій перспективах. Визначено потенціал співпраці у сферах відбудови критичної інфраструктури, розвитку енергетичної трансформації, цифровізації, освіти та логістики. Підкреслено значущість участі Німеччини в реалізації європейських інструментів допомоги. Проаналізовано механізми взаємодії між урядовими та бізнес-структурами, зокрема через діяльність Німецько-української промислово-торгової палати, GIZ, інституцій ЄС та регіонального партнерства між громадами.

Ключові слова: українсько-німецькі взаємовідносини, зовнішня торгівля, інвестиції, євроінтеграція, економічна дипломатія, післявоєнне відновлення

ABSTRACT

Pertak Ju. The impact of russia's full-scale invasion on ukrainian-german economic cooperation.

Manuscript. Bachelor's thesis in Specialty 292 "International Economic Relations," Educational Program "International Business." Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025. 57 pages, Ukrainian language.

This thesis comprehensively studies the transformation of Ukrainian-German economic cooperation amid Russia's full-scale invasion of Ukraine since 2022. It examines changes in economic interactions and identifies their current characteristics.

The first chapter explores the historical foundations of Ukrainian-German economic ties, analyzes key cooperation areas, and highlights Germany's role as a leading EU partner for Ukraine.

The second chapter focuses on post-2022 shifts in trade and investment relations, assessing changes in Ukraine's investment attractiveness for German businesses, including new risk insurance tools, investment redirection to western regions, and enhanced public-private partnerships. It also outlines adaptive strategies to maintain German companies' presence despite security risks.

The third chapter justifies promising strategic partnership areas in the medium and long term, emphasizing potential in infrastructure reconstruction, energy transformation, digitalization, education, and logistics. Germany's role in EU aid programs and government-business interactions through the activities the German-Ukrainian Chamber of Industry and Commerce, GIZ, EU institutions, and regional partnerships is highlighted.

Keywords: Ukrainian-German relations, foreign trade, investments, eurointegration, economic diplomacy, post-war recovery.

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна система міжнародних економічних відносин характеризується підвищеною турбулентністю, що зумовлена як глобальними викликами (економічні кризи, пандемія COVID-19, війна в Європі), так і регіональними трансформаціями політики ЄС щодо східних сусідів. На цьому тлі українсько-німецьке економічне партнерство набуває особливої ваги. Німеччина є однією з провідних економік Європейського Союзу, а після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році - ще й ключовим донором допомоги, інвестором та союзником України. Аналіз еволюції економічної співпраці між двома країнами, оцінка її трансформації у контексті воєнної кризи та формування нових форматів взаємодії мають важливе практичне значення для формування ефективної зовнішньоекономічної політики України.

Наукова новизна. Наявність самостійних розробок автора полягає у комплексному дослідженні впливу повномасштабної війни на динаміку та структуру економічного партнерства між Україною та Німеччиною. Окрему увагу приділено інституційним інструментам підтримки економічних зв'язків, зокрема ролі уряду Німеччини, програмам «Ukraine Facility» та ReACT4UA, а також потенціалу участі німецького бізнесу у відбудові України.

Метою роботи є аналіз трансформації українсько-німецького економічного співробітництва в умовах повномасштабної війни та окреслення перспектив стратегічного партнерства в контексті євроінтеграції та відновлення.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати етапи формування економічних зв'язків між Україною та Німеччиною;
- визначити ключові сектори двосторонньої економічної співпраці між країнами до початку війни у 2022 році;
- дослідити внесок Німеччини у підтримку України як стратегічного партнера в рамках Європейського Союзу;
- оцінити зміни в обсягах, структурі та тенденціях зовнішньої торгівлі між країнами після 2022 року;

- виявити фактори, що впливають на інвестиційну привабливість України для німецьких компаній в умовах війни;
- охарактеризувати роль німецьких інституцій та програм (GIZ, KfW, Ukraine Facility) у підтримці економічних відносин;
- визначити можливості співпраці у відновленні енергетичної інфраструктури України з участю німецьких технологій;
- проаналізувати дії Німеччини у сприянні реформам та інтеграції України до європейського економічного простору;
- розробити рекомендації щодо покращення взаємодії між урядовими органами та бізнесом України і Німеччини.

Об’єкт дослідження – українсько-німецьке економічне співробітництво в умовах зовнішніх загроз.

Предмет дослідження – трансформація механізмів та інструментів економічної взаємодії між Україною та Німеччиною після 2022 року.

Матеріал дослідження. Інформаційною базою дослідження стали статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства економіки України, Федерального міністерства економіки та захисту клімату Німеччини, звіти Німецько-української промислово-торговельної палати (АНК Ukraine), Європейського інвестиційного банку, KfW Bank, а також матеріали програм Ukraine Facility і ReACT4UA та висновки вчених таких як, Богородицька Г. Є., Петренко І. В., Дядюра А. В [1] . Гетьманчук А., Солодкий С.[4] Іваненко В. І., Дударенко С. В. [8] та інші. Окрему увагу приділено аналізу офіційних документів Європейської Комісії, Кабінету Міністрів України, двосторонніх міжурядових угод. У роботі також використано сучасні наукові публікації, аналітичні огляди провідних українських та зарубіжних дослідників з міжнародної економіки, інтеграційної політики та післякризового відновлення. Значну роль відіграли емпіричні матеріали 2022–2025 років, що дозволили простежити актуальні зміни у торговельно-інвестиційних відносинах між Україною та Німеччиною.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретико-методичні положення бакалаврської роботи можуть бути використані фахівцями у сфері міжнародної економіки, зовнішньоекономічної діяльності, державного управління та інвестиційної політики для прийняття рішень щодо розвитку співпраці з Німеччиною в умовах воєнного часу. Матеріали роботи можуть бути застосовані при підготовці та викладанні освітніх компонентів для здобувачів економічних спеціальностей, зокрема: «Міжнародна економіка», «Економічна дипломатія», «Зовнішньоекономічна діяльність України».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. У першому розділі досліджується історія відносин, основні напрями співпраці до 2022 року та роль Німеччини в ЄС. Другий розділ аналізує зміни у зовнішній торгівлі, інвестиційній привабливості та інституційній підтримці після 2022 року. Третій розділ окреслює стратегічні перспективи партнерства, зокрема відбудову інфраструктури, енергетичну трансформацію та інструменти посилення взаємодії.

Апробація результатів дослідження та публікації. Результати дослідження апробовано під час Міжнародної наукової конференції на тему «Економіка сьогодення: актуальні питання і трансформаційні процеси». Проведено на базі факультету економіки та менеджменту в Університеті Лейпцигу 6-7 червня 2025 року.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Історія економічних відносин між Україною та Німеччиною

Історія економічних відносин між Україною та Німеччиною має глибоке історичне підґрунтя, зумовлене як геополітичним розташуванням, так і стратегічним інтересом обох держав у сфері торгівлі, інвестицій та технологічного обміну.

Німеччина, розташована в центрі Європи, є однією з найрозвиненіших країн світу та ключовим економічним гравцем у Європейському Союзі. Її економічний поступ, зокрема після Другої світової війни, базувався на соціально-ринковій моделі, яка забезпечила поєднання вільної конкуренції з ефективним державним регулюванням і потужною соціальною політикою. Після об'єднання ФРН і НДР у 1990 році Німеччина зміцнила свої позиції як провідна індустріальна держава, що інвестує значну частку свого ВВП у соціальні програми, зберігаючи при цьому конкурентоспроможність на глобальних ринках [43].

Після здобуття незалежності Україна почала формувати власну економічну політику, орієнтовану на інтеграцію у європейський простір. Німеччина стала одним із перших і найбільш активних партнерів України у Західній Європі, підтримуючи трансформацію української економіки, розвиток ринкових відносин, становлення правової держави та впровадження інституційної реформи. Економічне співробітництво між країнами активно розвивається в галузях машинобудування, енергетики, агропромислового комплексу, екологічних технологій, цифровізації. Німеччина також є важливим інвестором в українську економіку, а численні німецькі компанії працюють на території України, сприяючи розвитку малого та середнього бізнесу, передаючи сучасні технології та стандарти управління.

Сучасна Німеччина входить до «шістки» найбільших індустріальних країн. За чисельністю населення та економічним потенціалом вона поступається лише США, Китаю та Японії, а в країнах ЄС та Західній Європі - на першому місці [42]. Німеччина є частиною єдиного європейського ринку, який представляє понад 450 мільйонів споживачів.

Німеччина першою з високорозвинених країн перейшла до постіндустріальної економіки. У структурі ВВП зменшилася частка первинного і вторинного секторів економіки, зросла частка третинного сектора. Передусім скоротилося виробництво традиційних виробництв вторинного сектору – чорної металургії, суднобудування, виробництва тканин та одягу. У чорній металургії акцент зміщено з виплавки сталі на виробництво труб, інших сталевих виробів, машин і устаткування. За таких умов у колишній промисловій зоні Німеччини, Рурі, після структурних змін панування важкої промисловості зійшло нанівець. Натомість сформувався третинний сектор, представлений професійними організаціями та великими логістичними компаніями. Структура економіки сучасної Німеччини відображена на рис. 1.1.

Соціальна спрямованість державної економічної політики зумовила зростання значення сфери послуг у національній економіці Німеччини. Її частка у ВВП країни становить близько 80%. Вагоме місце посіли такі складові як фінансова діяльність, транспорт, державне управління, туризм, освіта і наука та торгівля.

Як провідна економіка Європейського Союзу, Німеччина традиційно виявляла зацікавленість у взаємодії з Україною - найбільшою за площею європейською державою, яка посідає стратегічне положення між Сходом і Заходом. Початкові етапи економічної взаємодії припадають на період Першої світової війни, коли Німеччина активно впливала на політичні процеси у Східній Європі. Укладення Берестейського мирного договору 1918 року започаткувало перші офіційні форми співпраці між Німеччиною та Українською Народною Республікою, включаючи постачання товарів, військову підтримку та створення адміністративних структур. За сприяння німецької сторони в Україні було

утворено Гетьманат П. Скоропадського, що функціонував як повноцінний орган державної влади з елементами економічного управління. Втім, внутрішні революційні процеси в самій Німеччині й поразка у війні призвели до припинення цього співробітництва [31].

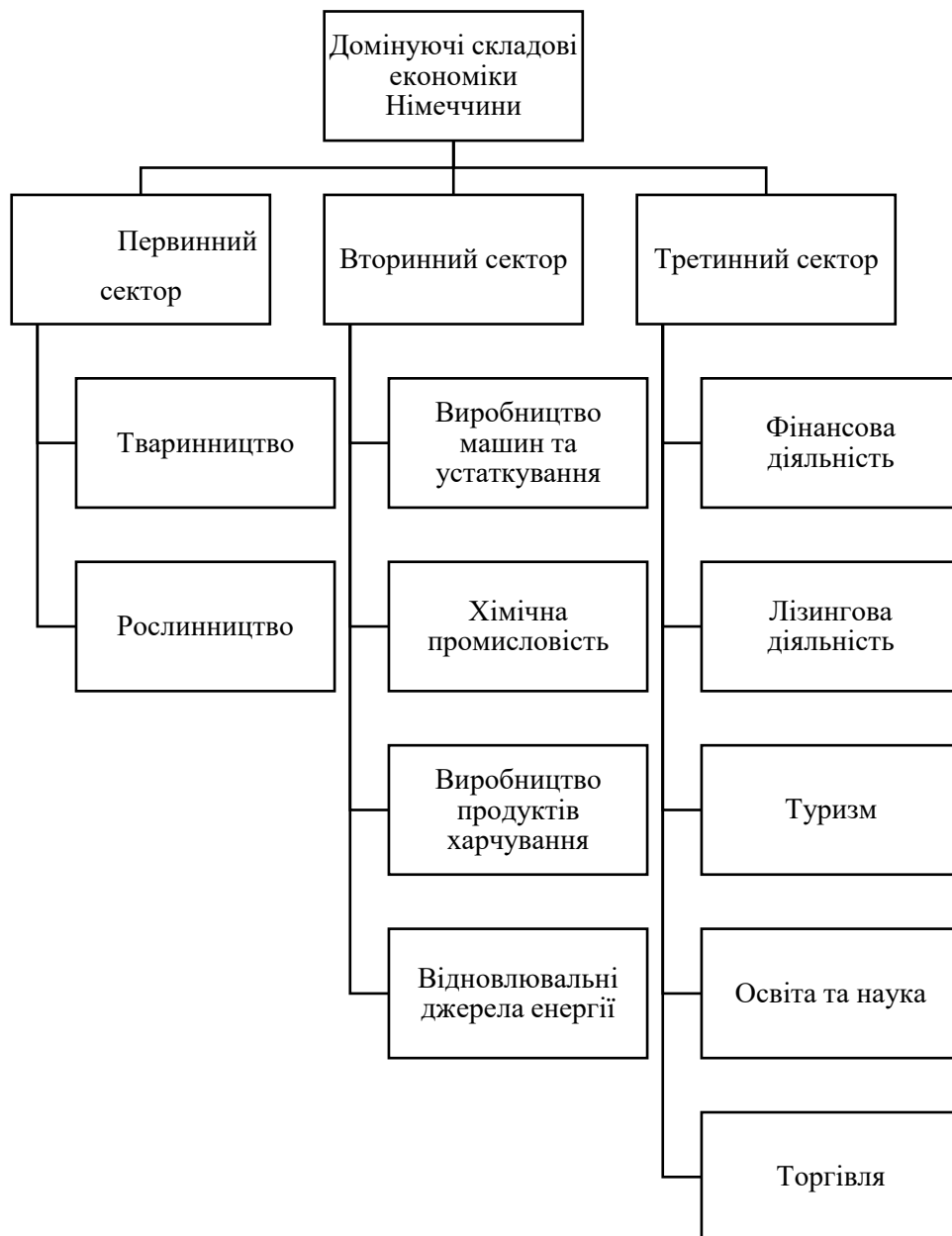

Рис. 1.1. Домінуючі складові економіки Німеччини

Джерело: складено автором за [42].

У міжвоєнний період перспективи економічної взаємодії були згорнуті через входження України до складу СРСР. Під час Другої світової війни німецьке керівництво розглядало Україну переважно як джерело сировинних ресурсів.

Попри початкові заяви про створення незалежної Української держави, у практичній площині це не було реалізовано, натомість здійснювалася колоніальна експлуатація та репресивна політика, що викликало масове несприйняття серед населення.

Відновлення повноцінних економічних відносин стало можливим лише після проголошення незалежності України у 1991 році. Німеччина однією з перших визнала суверенітет України (26 грудня 1991 р.) та встановила дипломатичні відносини (17 січня 1992 р.). Відтоді ФРН послідовно підтримує економічну трансформацію України, сприяючи модернізації ринкових механізмів, удосконаленню законодавства та розвитку інвестиційного клімату. У 1998 році започатковано регулярні міжурядові політичні консультації, що сприяли активізації двостороннього діалогу на всіх рівнях [31].

Упродовж 2000-х років Німеччина залишалась ключовим економічним партнером України серед країн ЄС, відіграючи провідну роль у зовнішньоторговельному обігу та прямих іноземних інвестиціях. Основними напрямками співробітництва стали енергетика, машинобудування, агропромисловий комплекс, інфраструктура та екологічні технології. Участь німецьких інституцій розвитку та банківських структур мала вагоме значення для реалізації масштабних реформаторських ініціатив в Україні.

Анексія Криму Росією у 2014 році та військовий конфлікт на Донбасі суттєво трансформували контекст українсько-німецьких відносин. Німеччина виступила одним із головних ініціаторів запровадження економічних санкцій проти РФ на рівні ЄС. Зокрема, на засіданні Європейської Ради 6 березня 2014 року за наполяганням Берліна було ухвалено рішення про триетапну систему санкцій. Водночас, за даними Інституту світової економіки в Кілі, саме німецька економіка зазнала найбільших втрат від санкційної політики - близько 40% від загальних збитків серед країн Заходу. Додатковим чинником напруги в українсько-німецькому діалозі стало питання реалізації проєкту «Північний потік-2», який Україна розглядала як загрозу своїй енергетичній безпеці та транзитному потенціалу. Попри критику з боку Києва та Сполучених Штатів,

Німеччина тривалий час дотримувалася прагматичної економічної позиції. Утім, водночас офіційний Берлін неодноразово заявляв про свою підтримку суверенітету й територіальної цілісності України [24; 27].

З початком повномасштабної агресії росії у 2022 році економічне партнерство з Німеччиною набуло нової ваги. ФРН стала одним із головних донорів допомоги Україні, включаючи фінансову, енергетичну та гуманітарну підтримку, а також посилила свій внесок у санкційний тиск на рф Незважаючи на існування внутрішньополітичної поляризації в Німеччині щодо курсу на підтримку України, загальна стратегія Берліна залишається спрямованою на поглиблення двосторонніх відносин і відбудову української економіки [36].

Описана вище хронологія партнерства між двома державами узагальнена у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Хронологія українсько-німецьких економічних відносин

Рік / Період	Характеристика взаємин
1918	Берестейський мирний договір між УНР і Центральними державами; Німеччина надає підтримку українській державності.
1918–1919	Формування Гетьманату Скоропадського за підтримки німецької адміністрації.
1939–1941	Початок Другої світової війни; Німеччина декларує ідею створення незалежної України, але не реалізує її.
1941–1944	Окупаційна політика нацистської Німеччини: економічна експлуатація територій, колоніальні плани щодо України.
1991	Німеччина однією з перших визнає незалежність України (26 грудня).
1992	Встановлення дипломатичних відносин між Україною та ФРН (17 січня).
1998	Започатковано щорічні політичні консультації високого рівня.
2001	Заява канцлера Шредера про готовність Німеччини підтримувати європейську інтеграцію України.
2000–2013	Поглиблення економічного партнерства: зростання обсягів торгівлі, інвестицій, спільні проекти в інфраструктурі.
2014	Анексія Криму, початок війни на Донбасі; ФРН ініціює запровадження санкцій ЄС проти Росії.
2014–2021	Поглиблення співпраці у сферах енергетики, безпеки, реформ; суперечності навколо проєкту «Північний потік-2».
2022 – дотепер	Повномасштабне вторгнення РФ; Німеччина посилює економічну, гуманітарну та військову допомогу Україні.

Джерело: складено автором за [31; 36].

Отже, українсько-німецькі економічні відносини зазнали змін: від імперських інтересів і колоніальних підходів до сучасного стратегічного партнерства. Якщо на початкових етапах ХХ століття Німеччина розглядала Україну як інструмент геополітичного впливу, то після здобуття Україною незалежності в 1991 році двосторонні відносини набули якісно нового виміру, заснованого на взаємній повазі, економічній співпраці та підтримці демократичного розвитку. У ХХІ столітті, особливо після 2014 року, Німеччина відіграє важливу роль у підтримці суверенітету України, впровадженні реформ та інтеграції в європейські структури. Економічні відносини стали інструментом не лише розвитку, але й безпеки. Поточна фаза взаємин характеризується досить високим рівнем допомоги та солідарності, що закладає підґрунтя для поглиблення стратегічного партнерства в умовах нової архітектури безпеки в Європі.

1.2. Основні напрями двосторонньої економічної співпраці між країнами до 2022 року

До 2022 року основні напрями двосторонньої економічної співпраці між Україною та Німеччиною формувалися в контексті політичної підтримки, інституційного зближення, торговельно-інвестиційної інтеграції та реагування на безпекові виклики, що постали перед Україною у зв'язку із російською агресією.

У табл. 1.2 узагальнено основні напрями двосторонньої економічної співпраці між Україною та Німеччиною до 2022 року.

Після проголошення незалежності України Федеративна Республіка Німеччина однією з перших визнала її суверенітет 26 грудня 1991 року. Вже 17 січня 1992 року були встановлені дипломатичні відносини, а з 16 березня того ж року почало діяти Посольство України у Бонні. Основу правового оформлення двосторонніх зв'язків заклали підписані у 1993 році Спільна декларація про основи відносин між Україною та ФРН та Договір про широкомасштабне співробітництво у сфері економіки, промисловості, науки і техніки. Ці документи

стали ключовими орієнтирами для подальшої співпраці в усіх сферах, зокрема в економічній [24].

Таблиця 2.1

Основні напрями двосторонньої економічної співпраці між Україною та Німеччиною до 2022 року

Напрямок співпраці	Основні події
Інституційне та правове оформлення	- 1991–1992: визнання незалежності України, встановлення дипломатичних відносин; - 1993: підписання Спільної декларації та Договору про широкомасштабне співробітництво; - 1996: угода щодо осіб німецького походження; - з 1998: щорічні політичні консультації на високому рівні.
Підтримка євроінтеграційних прагнень	- участь у розробці Угоди про партнерство з ЄС (1994), Хартії з НАТО (1997), Спільної стратегії ЄС (1999); - адвокація Угоди про асоціацію (2009–2014); - підтримка в межах ініціативи «Східне партнерство».
Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво	- Німеччина — один із головних торговельних партнерів України в ЄС; - основні напрями: машинобудування, енергетика, екологія, інфраструктура, підтримка МСБ; - до 2013 року – понад 5 млрд євро прямих інвестицій з ФРН.
Енергетичне співробітництво та конфлікти	- 2000–2006: обговорення питань транзиту російського газу через Україну; - 2005–2021: суперечки навколо «Північного потоку-2» як фактору загрози українським інтересам.
Реакція на кризу 2014 року	- лідерство ФРН у запровадженні санкцій проти РФ; - залучення до «нормандського формату», участь у Мінських угодах; - підтримка оборонної реформи, участь у трестових фондах НАТО.
Політичний діалог і публічна дипломатія	- регулярні візити лідерів обох країн (А. Меркель, Ф.-В. Штайнмайер); - підтримка громадянського суспільства, правозахисту; - німецько-український форум, програми академічного та культурного обміну.

Джерело: складене автором за [31; 39].

Німеччина системно підтримувала євроінтеграційні прагнення України. Вона брала активну участь у підготовці та реалізації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (1994), а також сприяла підписанню Хартії

про особливе партнерство з НАТО у 1997 році. Визначальною подією стала ухвала Спільної стратегії ЄС щодо України 10 грудня 1999 року на саміті в Гельсінкі, що підтвердила наміри поглиблення політичного та економічного партнерства [16].

На початку 2000-х років ключовими темами економічного діалогу стали реформування української економіки, набуття статусу країни з ринковою економікою, екологічна політика, енергетика, військове співробітництво та участь у міжнародних фінансових механізмах. У цей період ФРН стала провідним інвестором в українську промисловість, особливо в енергетичному, машинобудівному та інфраструктурному секторах. Україна отримала значну підтримку в питаннях інтеграції до європейського ринку, а Німеччина виступила ключовим партнером у цьому процесі. Проте, у 2001 році політичний «касетний скандал» уповільнив темп співпраці. Німеччина, попри кризу довіри, продовжувала офіційно підтримувати європейський курс України, наголошуючи на тому, що «двері до ЄС залишаються відкритими». Цей період характеризувався амбівалентністю: з одного боку - стратегічна підтримка України, з іншого - обережність через вплив Росії, з якою Німеччина мала тісні енергетичні зв'язки [15].

З 2004 по 2013 рік Україна активно співпрацювала з ФРН у межах європейських ініціатив, зокрема щодо підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Німецькі посадовці неодноразово підкреслювали необхідність виконання реформ та дотримання демократичних стандартів. Після відмови президента В. Януковича підписати Угоду у листопаді 2013 року, Німеччина відкрито підтримала Євромайдан і сприяла збереженню європейської перспективи України.

Після анексії Криму Росією у 2014 році та початку війни на Донбасі економічні та політичні пріоритети співпраці різко змістилися. Німеччина стала рушійною силою у формуванні санкційного режиму ЄС проти РФ. 6 березня 2014 року на засіданні Європейської ради за ініціативи канцлера А. Меркель було прийнято рішення про запровадження трьох рівнів санкцій: дипломатичних,

персональних та економічних. Попри тиск з боку німецького бізнесу, який зазнавав суттєвих збитків (понад 15 млрд євро у 2014–2018 рр.), Берлін дотримувався жорсткої лінії у відносинах з Росією [15; 16].

З цього часу німецько-українське економічне співробітництво набуло не лише інтенсивнішого, але й безпеково орієнтованого характеру. Україна отримала підтримку в рамках програм реформування сектору оборони, а також допомогу через трастові фонди НАТО. Німеччина стала активною учасницею переговорів у «нормандському форматі» та співорганізатором Мінських угод 2014–2015 років, хоча їхня реалізація не принесла очікуваного результату. Ще одним важливим напрямом залишалась енергетика. Незважаючи на гостру реакцію України на будівництво «Північного потоку-2», Німеччина зберігала амбівалентну позицію: з одного боку - сприяння проєкту, з іншого - декларування збереження транзитного статусу України. У цьому контексті тривало політичне балансування між інтересами німецького бізнесу та європейською солідарністю [2].

Отже, за нинішніх умов російсько-української війни ФРН відіграє важливу роль не лише як економічний партнер, а й як гарант стабільності на східному фланзі Європи. Німеччина підтримує євроатлантичну інтеграцію України, бере участь у розробці дипломатичних форматів врегулювання конфлікту та сприяє збереженню територіальної цілісності України. Німеччина не лише бере участь у врегулюванні безпекових викликів, але й відіграє системоутворюючу роль у фінансовій стабілізації України, підтримуючи реформаторські ініціативи та модернізаційні проєкти. Її внесок є визначальним у просуванні України до європейських інституцій.

Поточна політика «Східного партнерства» потребує оновлення - зокрема, у вигляді чіткіших сигналів щодо перспектив членства України в ЄС. Німеччина, як ключова держава Євросоюзу, повинна поглиблювати секторне співробітництво, яке сприятиме ефективнішій імплементації реформ, зокрема у сферах прав людини, демократії та верховенства права.

Відносини між Україною та ФРН мають потенціал еволюціонувати від асиметричного формату до повноцінного партнерства, зокрема у межах розширеного «Веймарського трикутника» з участю України. Такий формат може сприяти зміцненню європейського поясу безпеки, інтеграції інфраструктур і поширенню спільних цінностей на схід Європи. Увагу необхідно приділити підвищенню енергоефективності економіки України за участі німецьких інституцій. Зміни до Податкового та Митного кодексів, а також відновлення пільг для підприємств можуть створити сприятливе середовище для зелених технологій і спільних енергетичних проєктів.

1.3. Роль Німеччини як одного із ключових партнерів України в ЄС

Роль Німеччини як одного з ключових партнерів України в Європейському Союзі зумовлена її провідною участю в розробці, реалізації та адаптації політики Європейського сусідства (скорочено ЄПС) та ініціативи «Східне партнерство» у 2004–2019 роках. Ця роль стала особливо відчутною після Революції Гідності, яка підтвердила незворотність європейського курсу України [1].

З початку розробки ЄПС, яка розпочалась ще у 2002–2003 рр., Німеччина взяла активну участь у формуванні концепції «ширшої Європи» та визначенні України як важливого східного сусіда ЄС. У документі Європейської комісії від 11 березня 2003 р. було задекларовано завдання забезпечення економічного динамізму та соціальної згуртованості спільного простору ЄС і його сусідів, включаючи Україну [4].

На етапі східного розширення ЄС у 2004 році, коли до спільноти приєдналися 10 країн, Україна опинилася поза межами цього процесу. Саме тоді, під лідерством Німеччини, було запропоновано новий інструмент співпраці - Європейську політику сусідства, яка з 2009 року трансформувалась у програму «Східне партнерство». Зокрема, ініціатива «Східне партнерство» була спрямована на поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції з шістьма країнами, включаючи Україну, та фінансувалася ЄС на рівні 600 млн євро.

Німеччина відіграла ключову роль у просуванні цього формату. Міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєр неодноразово підкреслював важливість включення Росії до регіональних процесів, наполягаючи на балансі інтересів. Водночас, ФРН активно координувала підтримку українських реформ, боротьби з корупцією та стабілізації внутрішньополітичної ситуації. Візит Штайнмайєра та польського міністра закордонних справ до Києва 17 червня 2009 р. був символом зацікавленості в економічному та політичному зміцненні України [10].

Згідно із коаліційними угодами уряду Ангели Меркель (2005, 2009, 2013, 2018), Україна неодноразово згадувалась як партнер у реформуванні, модернізації та демократичному розвитку, попри те, що перспективи членства залишались відсутніми. Підтримка підписання Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі між Україною та ЄС стала ключовим індикатором залучення ФРН до євроінтеграційного курсу України. Німеччина виступала за укладення цієї угоди навіть у критичний період 2013–2014 рр., під час політичної кризи в Україні.

Особливу активність ФРН проявила у 2014–2019 рр., коли німецький уряд не лише підтримував антиросійські санкції після анексії Криму, а й сприяв політико-дипломатичному врегулюванню конфлікту на Донбасі через участь у «нормандському форматі» та підтримку Мінських домовленостей. У коаліційній угоді 2018 р. було чітко задекларовано підтримку територіальної цілісності України, соціального розвитку, боротьби з корупцією та обіцянку фінансової допомоги після досягнення стабілізації [2].

Федеральний уряд Німеччини також сприяв політичному тиску на українську владу для виконання умов підписання Угоди про асоціацію. Бундестаг ратифікував Угоду з Україною 26 березня 2015 р., що символізувало інституційну підтримку реформ. Окрім цього, на самітах «Східного партнерства» Німеччина неодноразово наголошувала на важливості політичної асоціації України з ЄС, навіть без обіцянки майбутнього членства.

Можна констатувати, що після початкового етапу обережного ставлення Німеччини до України як до незалежного суб'єкта міжнародних відносин, від початку 1990-х років німецько-українське співробітництво зазнало поступової трансформації, зокрема в економічній сфері. Основним етапом стало підписання у 1993 році Договору про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки, який заклав фундамент для економічної взаємодії на рівні держав і підприємств. У договорі передбачалось сприяння торгівлі, експортним кредитам і гарантіям для бізнесу обох сторін. Уже до 2007 року Німеччина посіла друге місце серед торговельних партнерів України після Росії, досягнувши товарообігу у 7,42 млрд євро (зростання на 18,9% у порівнянні з 2006 роком). При цьому ФРН вийшла також на друге місце за обсягами прямих іноземних інвестицій в Україну: у 2007 році цей показник сягнув 5,92 млрд дол. США. Це свідчить про поступову інтенсивну інституціоналізацію економічної присутності Німеччини в Україні.

Інфраструктура економічної взаємодії включає понад 1000 німецьких компаній, що діють в Україні. Інтереси німецького бізнесу додатково представляє Бюро Делегата німецької економіки, що сприяє розвитку ділових зв'язків. Основним напрямом економічної підтримки стала програма «Трансформ» (1993–2004), в рамках якої було надано 115 млн євро на підтримку реформ в економіці України. Зокрема, у 2008 році сторони уклали Угоду про фінансове співробітництво на суму 185 млн євро, що стало логічним продовженням фінансової взаємодії [14; 16].

Регулярні українсько-німецькі міжурядові консультації, започатковані у 1998 році, стали стабільною платформою для обговорення ключових економічних та інвестиційних проєктів. Вони були свідченням не лише постійності діалогу, але й готовності Німеччини підтримувати економічне зростання України через інституційну і технічну співпрацю. Варто також згадати про науково-технічне співробітництво, що, хоча й має освітню основу, прямо сприяє економічному розвитку. З 1997 року було реалізовано понад 160 спільних

науково-дослідних проєктів, які сприяли обміну знаннями, інноваціями та технологіями.

Таким чином, роль Німеччини як одного з ключових партнерів України в ЄС зумовлюється:

- стратегічною участю у формуванні ЄПС і «Східного партнерства»;
- послідовною політичною та дипломатичною підтримкою реформ і європейського курсу України;
- ключовою позицією в санкційній політиці проти Росії;
- внеском у стабілізацію Донбасу та координацією макрофінансової допомоги;
- інституційною підтримкою Угоди про асоціацію та візової лібералізації;
- стратегічною роллю у збереженні політичного балансу на східних рубежах Європейського Союзу.

ФРН стала «європейським адвокатом» України, хоча і без обіцянки членства, проте з послідовною підтримкою інтеграційних процесів та демократичних перетворень.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗМІН В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

2.1. Трансформація зовнішньоторговельної співпраці між Україною та Німеччиною: тенденції, динаміка, структура

У попередньому розділі дослідження було наголошено на тому, що Німеччина, як провідна економіка ЄС і четверта у світі за масштабом ВВП, стала одним із найважливіших торговельно-інвестиційних партнерів України. Основи цієї співпраці були закладені в 1993 році після підписання двостороннього договору про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки. Документ започаткував інституційну базу економічного діалогу, який поступово охопив інвестиції, торгівлю, фінансову та технічну допомогу [4].

На початку 2000-х років динаміка торгівлі зростала, але Німеччина майже завжди мала торговельну перевагу - сальдо зовнішньої торгівлі залишалося від'ємним для України (за винятком 2004 року). У 2008 році дефіцит сягнув –5,3 млрд доларів США, що стало піковим показником торговельного дисбалансу. У 2021 році обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами становив понад 10,36 млрд доларів, з яких 3,59 млрд доларів припало на експорт з України та 6,77 млрд доларів - на імпорт з Німеччини (табл. 2.1) [34].

Структура українського експорту в Німеччину включає насіння і плоди олійних культур (20,3%), електричні машини (15,3%), руди та шлаки (10%), меблі (6%), деревину (5,6%) і котли та реактори (5,5%). У той час як німецький імпорт до України складається переважно з високотехнологічної продукції - машин і механізмів (18,8%), транспортних засобів (16,6%), фармацевтики (8,8%), пластмас і полімерів (6,7%), мінерального палива (6,3%) та електричних машин (6%). Ця різниця у структурі свідчить про асиметричність торговельних

відносин, оскільки Україна переважно експортує сировину та продукцію з низькою доданою вартістю [34] (рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Німеччиною за 2001–2021 рр., тис. дол. США

Роки	Експорт (тис. дол. США)	Імпорт (тис. дол. США)	Сальдо (тис. дол. США)
2001	710869,41	1380182,97	-669313,56
2002	755422,38	1658209,57	-902787,19
2003	1423824,22	2273457,87	-849633,65
2004	524997,74	352194,52	172803,22
2005	1286236,92	3384244,01	-2098007,09
2006	1283847,3	4267603,9	-2983756,6
2007	1644519,2	5829975,6	-4185456,4
2008	1837105,4	7165287,8	-5328182,4
2009	1248125,7	3852129,1	-2604003,4
2010	1499472,9	4603082	-3103609,1
2011	1763830,5	6865714,2	-5101883,7
2012	1645030,3	6807143,2	-5162112,9
2013	1603784,9	6771002,9	-5167217,9
2014	1590590,3	5361520,6	-3770930,3
2015	1328677,4	3975626,5	-2646949,1
2016	1423735,2	4318445,9	-2894710,7
2017	1754185,7	5445028,2	-3690842,5
2018	2208355,5	5983348,8	-3774993,3
2019	2383003,1	5986873,6	-3603870,5
2020	2071739,4	5339677,7	-3267938,3
2021	2866373,4	6284374,9	-3418001,5

Джерело: складене автором за [34].

Окрему роль у розвитку економічної співпраці відіграє Група високого рівня з питань економіки, започаткована у 2005 році. Вона координує ключові ініціативи та сприяє реалізації спільних проєктів. Німецько-українська промислово-торговельна палата (АНК Ukraine), заснована в 2016 році, стала важливою платформою для підприємств обох країн. Станом на 2021 рік в Україні діяло понад 1200 компаній з німецьким капіталом, серед яких понад 250 мали офіційні представництва. Важливою складовою співпраці є сектор послуг, де Україна має стабільне позитивне сальдо. У 2021 році експорт послуг з України до Німеччини сягнув 717 млн доларів, що на 13,8% більше, ніж у попередньому році. Основними напрямками є транспортні (36,5%), ІТ і телекомунікаційні

(24,1%), переробка матеріалів (16,3%) та ділові послуги (15,9%). Імпорт німецьких послуг в Україну у 2021 році становив 458 млн доларів і включав транспортні, ІТ, ділові та ліцензійні послуги [39].

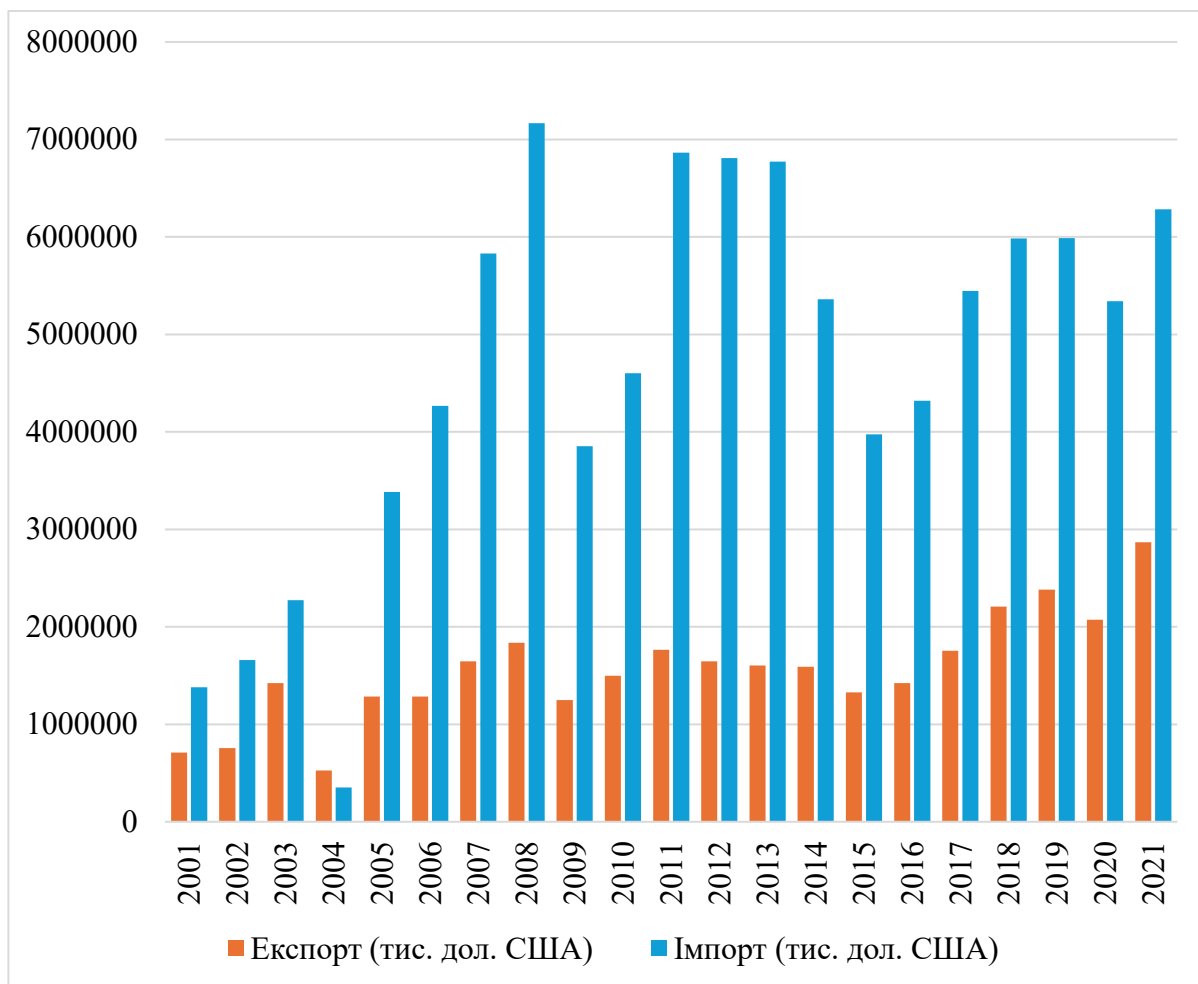

Рис. 2.1. Показники експорту та імпорту торгівлі товарами між Україною та Німеччиною за 2001–2021 рр. у графічному вигляді, тис. дол. США

Джерело: складене автором за [34].

Війна, розв’язана Росією у 2022 році, завдала потужного удару по українському експорту. Якщо в січні–лютому 2022 р. експорт демонстрував зростання на 34%, то вже у березні він скоротився на 50%. За 10 місяців 2022 року обсяг експорту до Німеччини знизився на 20,1% (до 1,89 млрд доларів). Проте Німеччина зберегла п’яту позицію серед основних імпортерів українських

товарів, а частка країн ЄС у вітчизняному експорті зросла до 62,7% (табл. 2.2) [34].

Таблиця 2.2

**Зовнішня торгівля України товарами з окремими країнами ЄС (млн.
дол. США)**

Країна-партнер	2022 р.			2023 р.		
	Експорт	Імпорт	ЗТО	Експорт	Імпорт	ЗТО
ЄС, всього	27893,57	27333,23	55226,80	23211,50	32541,36	55752,86
Польща	6655,16	5545,13	12200,29	4694,15	6610,04	11304,19
Румунія	3858,31	1505,99	5364,30	3752,33	1563,15	5315,48
Італія	1646,87	1804,50	3451,37	1530,94	2278,25	3809,19
Німеччина	2265,50	4443,20	6708,70	1832,80	4459,60	6292,40
Нідерланди	1541,60	1109,57	2651,17	1482,25	956,04	2438,29
Угорщина	2271,44	1283,95	3555,39	1173,37	1565,19	2738,56

Джерело: складене автором за [34].

Впродовж останніх років Німеччина стабільно зберігає за собою статус одного із ключових зовнішньоторговельних партнерів України, входячи до трійки лідерів серед країн Європейського Союзу, але, попри це, її частка в загальному зовнішньоторговельному обігу України не є домінуючою, хоча й має стратегічне значення з огляду на якісні характеристики товарообігу, інвестиційну взаємодію та технологічний рівень імпорту. Так, у 2022 році загальний обсяг торгівлі товарами між Україною та Німеччиною становив приблизно 6708,7 млн дол. США, з яких експорт - 2265,5 млн дол., а імпорт - 4443,2 млн дол. За цей самий період зовнішньоторговельний обіг України з країнами Європейського Союзу загалом склав 55226,8 млн дол. США, з них частка Німеччини становила близько 12,15% у торгівлі з ЄС. Якщо брати до уваги те, що ЄС загалом забезпечував близько 60% зовнішньої торгівлі України, то частка Німеччини у загальному зовнішньоторговельному обігу України у 2022 році оцінюється на рівні приблизно 7,3%.

У 2023 році, попри продовження бойових дій, торговельна активність між двома країнами зберіглася. Загальний обсяг торгівлі між Україною та Німеччиною склав 6292,4 млн дол. США, де експорт з України до Німеччини

становив 1832,8 млн дол., а імпорт - 4459,6 млн дол.. Зовнішньоторговельний обіг України з ЄС у 2023 році склав 55752,86 млн дол. США, і частка Німеччини у торгівлі з ЄС склала вже близько 11,29%, що дещо менше порівняно з 2022 роком. Враховуючи, що ЄС і далі забезпечує близько 60% загального товарообігу України, частка Німеччини у загальному зовнішньоторговельному обігу України у 2023 році склала приблизно 6,8% [34; 39].

Перспективи подальшої торгівлі є значними. Згідно з дослідженням Trade+ (KSE, за підтримки GIZ), найбільш перспективними експортними напрямками для України до Німеччини є автомобілі, причеи та напівпричеи; машини та устаткування; хімічні продукти; кокс і нафтопродукти; основні метали. Крім того, український ІТ-сектор має значний потенціал у сфері цифрових послуг для німецького ринку. З огляду на тенденції до декарбонізації, Україна також може стати важливим експортером зеленої енергії та водню, якщо буде відновлена енергетична інфраструктура.

Санкції проти Росії відкривають вікно можливостей для українських підприємств. Також розширюється співпраця на муніципальному рівні: низка німецьких міст встановлює партнерські відносини з громадами в Україні, що створює додаткові канали для торгівлі, інвестицій та локального розвитку.

Можна констатувати, що частка Німеччини в зовнішній торгівлі України коливається в межах 6,5–7,5%, що робить її одним із найважливіших, хоча й не домінуючих, партнерів у загальному торговельному балансі [34]. Варто наголосити на тому, що значущість Німеччини для України визначається не лише обсягами торгівлі, а й якісною структурою імпорту - високотехнологічним обладнанням, транспортними засобами, фармацевтичними та хімічними товарами, а також перспективами довгострокового економічного партнерства у сфері відновлення, цифровізації та зеленої енергетики.

Отже, зовнішньоторговельна співпраця між Україною та Німеччиною за останні два десятиліття перетворилась із фрагментарного обміну товарами на структуроване й стратегічно важливе економічне партнерство. Основними рушіями цього процесу стали євроінтеграційні прагнення України, посилення

ролі Німеччини як локомотива європейської економіки, а також глобальні зміни в геополітичному середовищі, включно з повномасштабною війною Росії проти України. Як щодо тенденцій, можна відзначити послідовне зростання інтересу обох сторін до поглиблення економічних зв'язків. У 2000-х роках співпраця переважно зосереджувалась на торгівлі сировинною та машинобудівною продукцією, однак поступово розширилася в напрямках інвестицій, технічної допомоги та розвитку спільних інституцій (Група високого рівня з питань економіки, Німецько-українська торгово-промислова палата). Змінилася також якість взаємодії: від базової торгівлі до участі у виробничих ланцюгах, обміну інноваціями та співпраці у сфері цифрових послуг і відновлюваної енергетики.

В контексті динаміки, варто підкреслити, що обсяги зовнішньоторговельного обігу між двома країнами в період з 2001 до 2021 року мали переважно зростальну траєкторію, хоча й з періодичними коливаннями, зумовленими глобальними кризами (2008, 2014, 2020 роки) та внутрішньополітичною нестабільністю в Україні. У 2021 році товарообіг сягнув понад 10,3 млрд доларів США, що стало одним із найвищих показників за історію двосторонніх відносин. Однак у 2022 році, внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, відбулося скорочення експорту до Німеччини на 20,1%. Попри це, торгівля швидко адаптувалась до нових умов, переорієнтувавшись на наземні логістичні маршрути, і Німеччина залишилася серед топ-5 партнерів України.

Аналіз структури торгівлі свідчить про її асиметричність. Український експорт до Німеччини формують переважно товари з низькою доданою вартістю: агропродукція (насіння олійних культур, зернові), сировина (руди, шлаки), деревина, меблі та частково електричні машини. У той же час імпорт із Німеччини - це високотехнологічна продукція: машини та обладнання, транспортні засоби, фармацевтика, полімери, електроніка. Подібна структура відображає різні рівні технологічного розвитку обох країн, проте водночас окреслює перспективу для модернізації українського експорту через локалізацію виробництв, участь у виробничих ланцюгах ЄС та розвиток ІТ-сектора.

Німеччина є лідером серед країн ЄС за обсягами імпорту до України і стабільно входить до шістки найбільших покупців українських товарів. Її частка у загальному зовнішньоторговельному обігу України у 2022–2023 роках становила близько 6,8–7,3%, як було встановлено. Попри відносно помірну частку у загальних цифрах, Німеччина має критичне значення як джерело інновацій, технологій, фінансової допомоги та відбудови.

За поточних умов, з огляду на санкційне згортання торгівлі Німеччини з Росією, відбувається перерозподіл постачальників, у якому Україна має потенціал зайняти вивільнені ніші. Йдеться, зокрема, про постачання вугілля, базових металів, техніки, машин, хімічної продукції, а також цифрових та енергетичних рішень. Крім того, перспективним напрямом стає експорт «зеленої» енергії та водню, що відповідає стратегії декарбонізації ЄС, а також – співпраця на муніципальному рівні (мається на увазі те, що міста Німеччини розширюють партнерства з українськими громадами, що, відповідно, може стати плацдармом для нових бізнес-ініціатив).

2.2. Зміна інвестиційної привабливості України для німецького бізнесу: ризики, адаптаційні стратегії, нові ніші

Початок повномасштабної війни Росії проти України у лютому 2022 року докорінно змінив інвестиційне середовище в Україні, викликавши суттєве зниження загального рівня безпеки, дестабілізацію логістики, тимчасову втрату частини ринків і знищення інфраструктури.

Саме тому існує багато способів якісного та кількісного оцінювання інвестиційного клімату в країні. Вони базуються на різних економічних, політичних та фінансових показниках, за сукупністю яких країні, регіону чи місту надається інвестиційний рейтинг. Відповідно досліджень Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА) індекс інвестиційної привабливості України у 2023 р. є несприятливим і становив 2,44 бала із 5 можливих за шкалою Лайкерта, демонструючи зниження стосовно другої половини 2022 р. (рис. 1). Оцінювання динаміки інвестиційного клімату за попередній рік згідно з дослідженням,

залишається вкрай стриманою. Практично половина респондентів (48%) вказує на погіршення інвестиційного клімату, тоді як 39% суттєвих змін не побачили, а 13% вважають, що інвестиційний клімат покращився. Протягом наступних шести місяців 38% очікують подальшого погіршення ситуації, а 48% вважають, що ситуація залишиться незмінною у 2024 р. Незважаючи на військові дії, 14% топ-менеджерів прогнозують покращення ситуації в наступному році. При цьому кількість підприємств, які вважають вигідними нові інвестиції в українську економіку, зросла майже вдвічі. 57% компаній, опитаних ЄБА, планують продовжувати інвестувати в Україну навіть у воєнний час, а 79% готові долучитися до процесу відбудови країни.

Динаміка індексу інвестиційної привабливості України у 2013–2023 роках відображена на рис. 2.2.

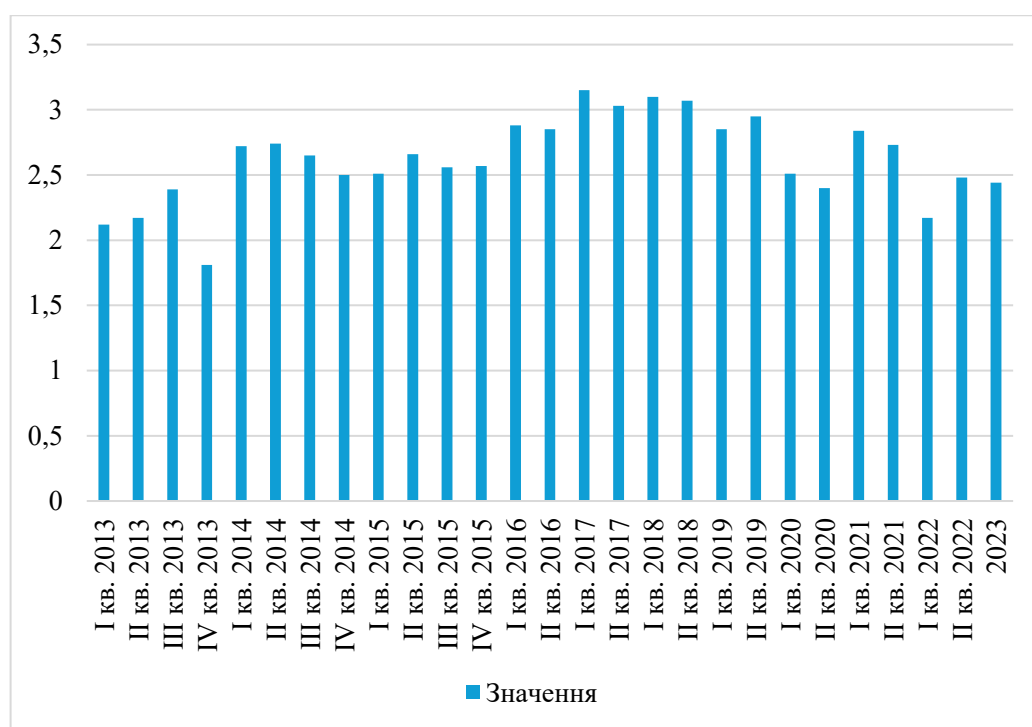

Рис. 2.2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України (2013–2023 рр.)

Джерело: складене автором за [44].

Несприятливий інвестиційний клімат в умовах воєнного стану відображає й динаміка іноземного інвестування в українську економіку. З офіційних

статистичних даних щодо зовнішніх інвестиційних надходжень в Україну за останні 20 років бачимо, що критичні спади спостерігалися в роки ескалації військово-політичного конфлікту на сході України, а також у період жорсткої карантинної політики у зв'язку з пандемією Covid-19 (рис. 2.3).

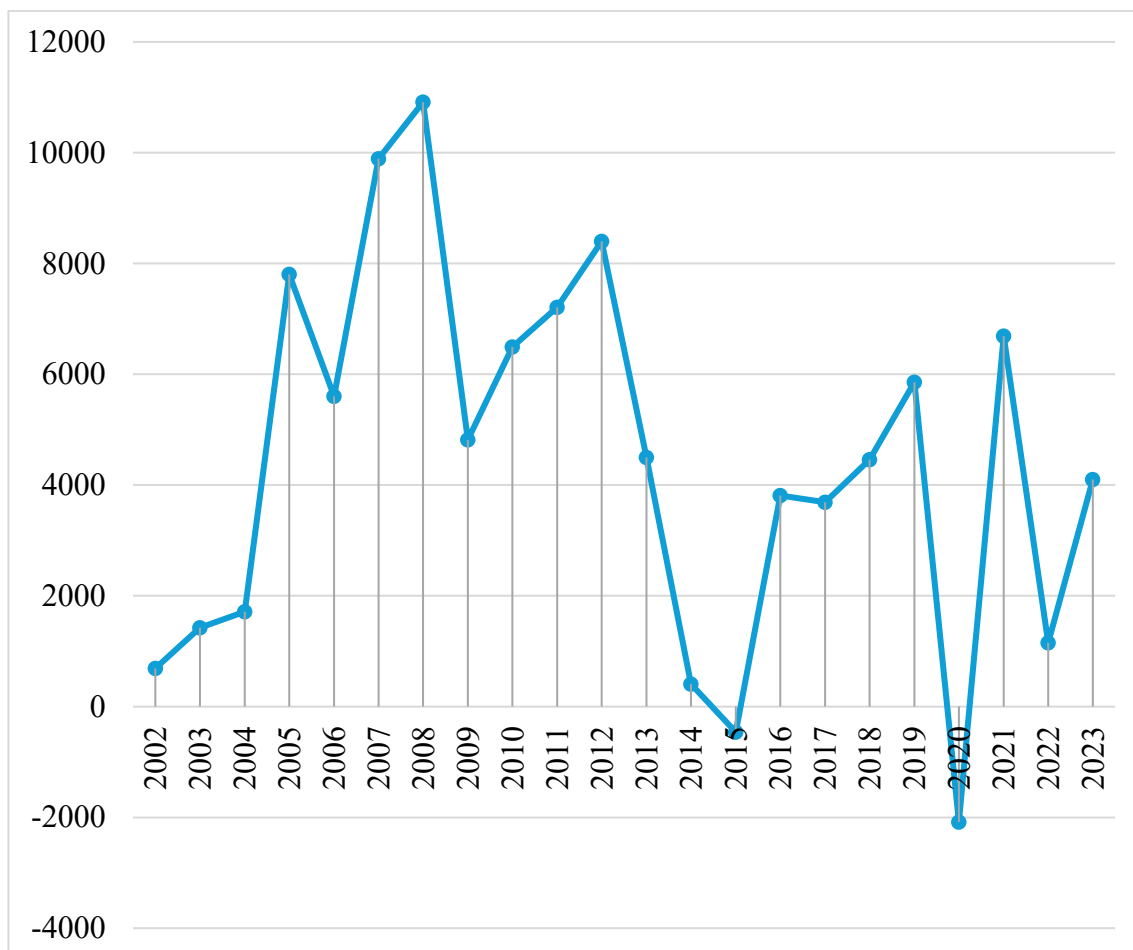

Рис. 2.3. Прямі іноземні інвестиції в Україну, 2002–2023 рр., млн дол.

Джерело: складене автором за [44].

Іноземний інвестор орієнтується здебільшого на розвинені сфери економічної діяльності. У 2022 р. найвагоміші обсяги інвестицій (залишків) припали на підприємства промисловості (41,9%). Ще 16,3% інвестицій, були спрямовані до установ і організацій, що займаються гуртовою та роздрібною торгівлею, а також ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів [44]. Щодо основних країн-інвесторів, Кіпр займає лідируюче положення, здійснивши 33,1% прямих інвестицій у 2022 р., на другому місці розташувались Нідерланди, частка яких в інвестуванні України становила 19,5%, далі Швейцарія (5,1%), Сполучене

Королівство Великої Британії та Північної Ірландії – з 4,8%, Німеччина (4,97%), Австрія (3,2%), Люксембург (2,5%), Франція (2,2%) та ін. [44]. Як бачимо, основна частина надходжень припадає на невелику кількість країн, що свідчить про незначну географічну диверсифікацію країн-експортерів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до України.

Після початку війни фокус уваги іноземних інвесторів - зокрема з Німеччини - змістився з коротко- та середньострокових комерційних цілей до участі у трансформаційних, відбудовчих і довгострокових проєктах. Це сформувало нову модель інвестиційного підходу.

Переважаюча частина німецьких компаній на початку 2022 року призупинила свої проєкти або обмежила нові інвестиції через високі ризики. Однак уже з середини 2022 року спостерігалось зростання активності у форматі дослідження ринку, аудиту ланцюгів постачання, встановлення контактів з українськими громадами та підготовки до післявоєнного входження. Саме тому багато компаній з Німеччини почали брати участь у міжнародних конференціях, форумах і робочих групах, присвячених післявоєнному відновленню України. За даними Німецько-української промислово-торговельної палати (АНК Ukraine), понад 60% компаній-членів у 2023 році підтвердили готовність залишатися на українському ринку, а частина з них - розглядати нові проєкти в галузях відновлюваної енергетики, логістики, будівництва, машинобудування [21].

Замість прямого входження на український ринок німецькі компанії активно шукають локальних партнерів серед українського бізнесу, особливо у сферах агропереробки, виробництва напівфабрикатів, електротехніки, ІТ і послуг з інжинірингу. Це дозволяє мінімізувати ризики, зменшити потребу у фізичній присутності капіталу, а також підвищити гнучкість операцій в умовах війни. Такий підхід активно підтримується з боку німецьких державних інституцій, зокрема через ініціативи GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва), які супроводжують бізнес у пошуку українських контрагентів та надають мікрофінансову технічну підтримку.

В контексті зниження загального інвестиційного ризику, німецький бізнес в Україні все частіше використовує модель обмежених за обсягом пілотних інвестицій, які можуть масштабуватися після стабілізації ситуації. Наприклад, у 2023 році було запущено кілька демонстраційних проєктів у Львівській та Закарпатській областях - це виробничі кооперації в харчовій промисловості, збірка електроніки, спільні логістичні центри. Наявність інфраструктури, відносна безпека регіонів та підтримка місцевої влади стали ключовими чинниками реалізації таких проєктів. У перспективі вони можуть бути масштабовані до повноцінних виробничих хабів [22].

Ще у 2023 році почала формуватися окрема стратегічна рамка, яку підтримують уряди Німеччини та України: участь німецьких компаній у програмі відбудови України. Йдеться про інфраструктурні проєкти, модернізацію енергетичних систем, відновлення промислових підприємств і соціальної інфраструктури [34]. Німеччина офіційно заявила про виділення понад 1 млрд євро на підтримку відновлення України в 2025–2026 рр., частина яких має піти на проєкти державно-приватного партнерства. Німецькі компанії, зокрема Siemens, BASF, Bayer, MAN, уже заявляють про свою зацікавленість у цьому процесі [22].

На підтримку вищезгаданих стратегій активно діють інституції, які забезпечують супровід німецького бізнесу в Україні. Зокрема, АНК Ukraine, GIZ, Федеральне міністерство економіки ФРН та Deutsche Bank беруть участь у створенні гарантійних механізмів для німецьких інвесторів, зокрема щодо ризиків страхування та компенсацій у випадку втрат [20]. Це дозволяє навіть за поточних умов умовах зберігати мінімальний рівень довіри до українського ринку, а також вести переговори про участь у майбутніх секторальних кластерах - зокрема в енергетиці, логістиці, агропереробці та високотехнологічному виробництві.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України у лютому 2022 року інвестиційне середовище в країні опинилося під впливом безпрецедентних ризиків. Для німецького бізнесу, який традиційно вирізняється високим рівнем

правової культури, прагматизмом у плануванні та орієнтацією на довгострокові проєкти, ці ризики стали головними чинниками, що стримують активне капіталовкладення в українську економіку. Загрози, які постали перед інвесторами, охоплюють не лише безпековий вимір, а й інституційні, правові, інфраструктурні та репутаційні чинники. Найочевиднішим є ризик фізичної загрози для активів, персоналу та логістичної інфраструктури. Повітряні атаки на енергетичні об'єкти, транспортні вузли, склади та виробничі потужності у 2022–2025 роках призвели до значних матеріальних втрат не лише для українських, а й для іноземних компаній, включаючи партнерів німецького бізнесу [7]. Наприклад, атаки на високовольтну інфраструктуру восени 2022 року призвели до знеструмлення частини виробничих підприємств і логістичних хабів у центральній та східній Україні, що прямо вплинуло на здатність виконувати зобов'язання перед інвесторами [3]. Обставини змушують німецькі компанії вкладати додаткові кошти в системи енергетичної автономії, резервні лінії постачання та безпекові протоколи.

Суттєвим викликом є, зокрема, правовий та судовий ризик, що посилюється в умовах війни. Хоча уряд України запровадив численні реформи для покращення бізнес-клімату, включаючи електронний документообіг, дерегуляцію та податкові пільги для інвесторів, німецький бізнес усе ще вбачає у вітчизняній судовій системі нестабільний та ненадійний інструмент захисту прав власності. Станом на 2023 рік, згідно з аналітичними оглядами АНК Ukraine, понад 40% опитаних представників німецьких компаній вважають недовіру до судової системи перешкодою для масштабних інвестицій [21]. Окремий перелік ризиків пов'язаний із валютною політикою, платіжними обмеженнями та макроекономічною нестабільністю. Після початку війни Національний банк України був змушений запровадити фіксований валютний курс, контроль за рухом капіталу та обмеження на репатріацію дивідендів для іноземних інвесторів. Хоча ці заходи були необхідними для стабілізації внутрішнього ринку, вони суттєво обмежили інвесторів у свободі фінансових

операцій. У першій половині 2023 року лише частково було відновлено механізми виведення прибутків, однак із низкою технічних обмежень [19].

Ці фактори формують фінансовий ризик ліквідності та знижують інвестиційну привабливість у короткостроковій перспективі.

Бар'єром для залучення німецького капіталу є також інфраструктурний ризик. Через знищення або пошкодження понад 45% об'єктів транспортної, логістичної та енергетичної інфраструктури (за даними Мінінфраструктури), ускладнюється доступ до сировинної бази, перевезення товарів, забезпечення безперервного виробництва. Німецькі компанії, які співпрацюють із українськими партнерами в агросекторі, логістиці, машинобудуванні, зазначають, що непередбачуваність маршрутів постачання через російські атаки є фактором, який потребує регулярного переоцінювання контрактних умов [34].

Деякі великі транснаціональні компанії (особливо, з консервативним управлінням) досі утримуються від офіційної присутності в Україні, очікуючи на чіткі гарантії безпеки інвестицій. Попри підтримку з боку німецького уряду, включаючи програми страхування експортних кредитів та залучення агентства Euler Hermes, ці інструменти стосуються лише обмеженого кола проєктів.

Зберігається також ризик політичної фрагментації або затягування реформ, які є ключовими для німецького інвестора. Європейський бізнес вимагає прозорих правил гри, справедливих процедур державних закупівель, ефективної боротьби з корупцією та стабільного податкового законодавства. У воєнний час, коли частина державних функцій централізована, а більшість рішень приймаються в оперативному режимі, ризик непрогнозованих змін у регуляції зростає, а, відповідно, ускладнює планування середньо- і довгострокових інвестицій. Не менш важливим є кадровий ризик. Незважаючи на те, що в Україні зберігається високий рівень людського капіталу, значна частина працездатного населення була мобілізована до лав ЗСУ або виїхала за кордон. Це створює дефіцит фахівців, особливо у виробничому секторі, інженерії та логістиці. Водночас німецький бізнес вказує на складність з імпортом спеціалістів із ЄС через обмеження перетину кордону та нестачу житла в безпечних регіонах.

Незважаючи на згадані вище ризики, після початку повномасштабної війни Росії проти України в умовах різкої трансформації економічної реальності виникли нові ніші для співпраці між Україною та Німеччиною, адже війна не лише змінила підходи до зовнішньоторговельної та інвестиційної взаємодії, а й відкрила перспективні галузі, в яких український бізнес може інтегруватися в європейські ринки, зокрема - в економіку Німеччини. Ці ніші сформувалися шляхом поєднання трьох факторів: структурних змін у ЄС (санкції проти Росії, пошук нових партнерів), внутрішньої адаптації українського виробництва до умов війни та підтримки з боку міжнародних організацій. Однією із найперспективніших ніш став розвиток сектора зеленої енергетики, зокрема виробництва зеленого водню. До війни Україна вже розглядалася Європейським Союзом як стратегічний постачальник водню відповідно до Європейського водневого плану REPowerEU. Після початку війни цей напрям набув ще більшої актуальності: з одного боку, ЄС відмовляється від імпорту енергоносіїв із Росії, з іншого - Україна має потужний технічний потенціал у вітровій, сонячній і біоенергетиці, особливо у південних та центральних регіонах. Після стабілізації ситуації німецькі компанії планують реалізувати свій інтерес до пілотних проєктів зі встановлення сонячних панелей і водневих електролізерів, зокрема у Дніпропетровській, Вінницькій та Одеській областях [21; 26].

Після введення масштабних санкцій проти Росії та Білорусі утворився дефіцит проміжних товарів та металопродукції на європейському ринку, що утворило економічну нішу для українських підприємств, зокрема виробників чавуну, сталі, прокату, промислових комплектуючих і машинобудівної продукції.

Дослідження аналітичного центру Trade+ (KSE, 2023) доводять те, що Німеччина залежить від імпорту в таких категоріях як основні метали та їх сплави, кокс та нафтопродукти, деталі й запчастини до механізмів і автотехніки [34]. Україна може ефективно зайняти частину цієї ніші, особливо через вже наявні виробничі потужності в центрі та заході країни, які частково вціліли або були евакуйовані з прифронтових регіонів.

Закриття морських портів, зокрема в Маріуполі, Бердянську та обмеження у Миколаєві й Одесі, спровокувало перенесення логістичних і переробних потужностей на захід країни. Це дало поштовх до розвитку нових економічних хабів у Львівській, Закарпатській, Волинській і Чернівецькій областях. Німецькі компанії, які шукають партнерів для аутсорсингу первинної переробки, зберігання та фасування агропродукції, вже активно вивчають можливості створення спільних підприємств поблизу кордону з ЄС, особливо в межах 50–70 км до логістичних терміналів. Кластери дозволяють скоротити витрати на перевезення і водночас інтегрувати Україну у логістику Німеччини через Польщу, Словаччину, Угорщину [21].

Україна зміцнила свої позиції на глобальному ринку аутсорсингу ІТ-послуг, і після 2022 року цей напрям не лише зберігся, а й посилюється. У 2022–2024 роках українські ІТ-компанії продовжували працювати в умовах війни, забезпечуючи високу якість сервісу для закордонних клієнтів, у тому числі з Німеччини [34].

Як видно із табл. 2.3, в Україні домінує роль аутсорсингу та розробки, з активним попитом на фахівців і певним впливом війни, хоча галузь демонструє здатність до адаптації. У Німеччині ІТ-сфера є стабільною, з високим рівнем інвестицій та попиту, і водночас активно співпрацює з українськими компаніями як замовник послуг.

Таблиця 2.3

Ключові відмінності між ІТ-секторами України та Німеччини

Особливість	Україна	Німеччина
Основна роль	ІТ-аутсорсинг, розробка	ІТ-споживання, розробка
Кваліфікація	Висока, конкурентна	Висока, спеціалізована
Інвестиції та зростання	Активні, але з впливом війни	Високі, стабільні
Ринок праці	Попит на фахівців, еміграція	Великий попит на фахівців
Вплив війни	Значний, але ІТ-сектор адаптується	Немає прямого впливу
Співпраця	Аутсорсинг, партнерства з Німеччиною	Замовлення послуг, інвестиції

Джерело: складене автором за [21].

За оцінками IT Ukraine Association, понад 30% контрактів українських ІТ-компаній припадають на клієнтів з ЄС, і Німеччина входить до трійки найбільших замовників [21]. До основних напрямків входять наступні: програмування та тестування ПЗ, ІТ-консалтинг, кібербезпека, управління хмарними сервісами. Окремо увага приділяється створенню спільних центрів розробки (R&D hubs) у безпечних регіонах України, які можуть співпрацювати з німецькими технопарками.

В межах міжнародної платформ «Rebuild Ukraine» відкривається велика ніша для німецьких будівельних, архітектурних і енергетичних компаній, які можуть отримати контракти на реконструкцію мостів, доріг, шкіл, лікарень, ТЕЦ, водопостачання та систем поводження з відходами. Багато муніципалітетів Німеччини вже у 2023 році уклали партнерські угоди з українськими громадами, що передбачають локалізовані проєкти з будівництва модульного житла, лікарень, очисних споруд тощо, що, своєю чергою, сприяє появі субнаціонального інвестування, що до 2022 року майже не існувало [25].

У зв'язку із масштабною внутрішньою міграцією та втратами робочих місць виникла потреба у перекваліфікації працівників, особливо у галузі логістики, технологій та програмування. Німецькі освітні програми, зокрема ті, що реалізуються через GIZ і DAAD, відкрили можливість для створення освітньо-професійних центрів в Україні, які орієнтовані на відповідність стандартам німецької дуальної освіти [18].

Таким чином, ризики ведення бізнесу в Україні для німецьких інвесторів після початку повномасштабної війни є системними. Та, пори це, варто відзначити, що уряд України разом із європейськими партнерами розробляє та впроваджує механізми зниження цих ризиків: через державні гарантії, підтримку страхових фондів, пільгові кредити, а також через дипломатичне забезпечення та стратегічні комунікації з ключовими бізнес-асоціаціями. Незважаючи на очевидну складність, потенціал інвестиційної присутності Німеччини в Україні зберігається завдяки стратегічному баченню, підтримці держави та очікуванням повоєнної відбудови. Загалом же, війна, попри колосальні втрати, стала

каталізатором структурних зрушень, які відкрили нові сегменти для економічної інтеграції України з Німеччиною. Ці ніші були сформовані не лише з огляду на втрати старих ринків, а й як відповідь на нові потреби Європи - у безпечній енергії, локалізованому виробництві, цифрових послугах, соціально відповідальному будівництві та відновленні. Підтримка з боку німецького уряду, муніципалітетів і бізнес-асоціацій підсилює шанси на те, що Україна стане інтегрованою частиною нового європейського економічного простору, з акцентом на сталий розвиток і технологічну модернізацію.

2.3. Інституційна та політична підтримка: роль уряду Німеччини та міждержавних ініціатив у збереженні економічних зв'язків

Після початку повномасштабної агресії Росії проти України в лютому 2022 року Німеччина, як одна із головних країн Європейського Союзу та провідний економічний партнер України, виступила не лише донором гуманітарної та військової допомоги, а й важливою політичною, дипломатичною та інституційною опорою економічної стабільності та співпраці.

На фоні загрози руйнування багаторічних економічних зв'язків, саме ініціативи уряду Німеччини, профільних міністерств, бізнес-асоціацій та міжнародних програм допомогли зберегти основу для продовження двосторонньої співпраці і заклали платформу для післявоєнного економічного відновлення.

У 2022–2024 роках уряд Німеччини неодноразово на найвищому рівні публічно підтверджував стратегічну важливість України для майбутньої архітектури європейської безпеки та економічного простору. Федеральний канцлер Олаф Шольц у своїх виступах (зокрема на Конференції з відновлення України в Берліні у червні 2023 року) заявляв, що Україна є не лише жертвою агресії, але і партнером, який має стати повноцінним членом ЄС [23]. У політичній практиці це означало збереження економічної присутності, підтримку інвесторів та посилення фінансових інструментів для бізнесу, що працює з Україною.

Німеччина після 2022 року активізувала свою участь у міжнародних платформах економічного відновлення України, серед яких ключову роль відіграє:

1. Ukraine Recovery Conference (URC) - щорічна конференція, яка з 2023 року проводиться в координації з урядом ФРН. У рамках URC-2023 у Берліні було оголошено про мобілізацію понад 1 млрд євро на підтримку українського бізнесу, інфраструктури, енергетики та освіти.
2. Фонд Rebuild Ukraine за участю німецького уряду - інструмент залучення інвестицій до відбудовчих проєктів.
3. Ініціатива «Маршалів план для України» - в якій ФРН виступає одним з ключових архітекторів довгострокової підтримки [23].

Окрему роль у збереженні економічної взаємодії відіграють німецькі інституції міжнародного розвитку та фінансової підтримки, зокрема GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), яка реалізує десятки програм, які виконують наступні функції:

- сприяють розбудові потенціалу українських муніципалітетів;
- підтримують малий і середній бізнес через грантові конкурси;
- допомагають налагодити експорт до ЄС, зокрема шляхом консультування підприємств;
- координують освітні та професійні проєкти у сфері діджиталізації, енергетики, логістики.

У 2023 році GIZ реалізовувала понад 30 активних проєктів в Україні, зокрема у співпраці з Міністерством економіки України. KfW (Кредитна установа для відбудови) надає фінансування для критичних інфраструктурних проєктів в Україні, включаючи реконструкцію водоканалів, електромереж, медичних закладів. Частина коштів надається у форматі пільгових позик або співфінансування разом з Європейським інвестиційним банком. Euler Hermes (наразі Allianz Trade) - німецьке агентство страхування експортних кредитів - активізувало надання гарантій для німецьких компаній, які планують інвестувати

в Україну чи постачати туди обладнання, зокрема у сектори енергетики, агропереробки та логістики [6].

Після початку війни німецько-українська промислово-торговельна палата стала головною платформою для координації економічних відносин. Її основні функції полягали у наступному:

- інформування німецьких компаній про реальний стан ринку;
- допомога у знаходженні українських партнерів;
- представлення інтересів бізнесу перед урядами обох країн;
- організація двосторонніх економічних форумів [21].

У 2023-2024 роках АНК Ukraine проводила щоквартальні опитування серед учасників, за результатами яких понад 60% компаній підтверджували наміри залишитися в Україні або розширити свою присутність. Палата також лобіює питання страхування ризиків та податкових стимулів для інвесторів.

Із 2022 року інтенсивно розвивається мережа міст-побратимів та комунального партнерства, за підтримки Програми «Connect Ukraine», фінансованої урядом Німеччини. Більше ніж 200 українських громад налагодили співпрацю з німецькими муніципалітетами, що часто включає:

- передачу обладнання, медичних засобів, техніки;
- розробку локальних проєктів з енергоефективності, поводження з відходами;
- залучення німецьких МСП до спільних ініціатив у сфері будівництва та логістики [18].

Дані ініціативи не лише підтримують громади, а й створюють так звані економічні коридори для місцевого бізнесу.

У 2022 році Німеччина підтримала рішення надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Це рішення мало потужний інституційний та символічний ефект, оскільки створило довгострокову передумову для інтеграції української економіки в єдиний європейський ринок, що для німецького бізнесу означає поступове вирівнювання правил ведення бізнесу, спрощення торгівлі, а

також можливість переносу виробництв в Україну як у частину внутрішнього ринку ЄС. Німецькі політики та дипломати активно працюють у Брюсселі над тим, щоб інтеграція України відбувалася за прискореною процедурою, особливо у галузях митної політики, сільського господарства, транспорту та енергетики [20].

Отже, інституційна та політична підтримка з боку уряду Німеччини після 2022 року стала головним чинником збереження та розвитку економічних зв'язків із Україною. Через політичні декларації, фінансові гарантії, інституційні механізми (GIZ, KfW, АНК), муніципальне партнерство та міжнародні програми, Німеччина не лише утримала свої позиції на українському ринку, а й заклала фундамент для масштабної економічної співпраці у післявоєнний період. Завдяки підтримці Україна отримала інструменти для відновлення, модернізації та інтеграції в європейський економічний простір.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

3.1. Потенціал співпраці у сфері відбудови критичної інфраструктури та енергетичної трансформації

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році завдало енергетичній інфраструктурі України катастрофічних збитків. Було виведено з ладу або зруйновано:

- усі підконтрольні Україні ТЕС;
- щонайменше 20 ТЕЦ;
- основні гідроелектростанції, включно з Каховською і Дніпровською;
- понад 4 ГВт генеруючих потужностей, зокрема Бурштинська та Ладизинська ТЕС;
- найбільші об'єкти у Харківській та Київській областях - Зміївська ТЕС, Харківська ТЕЦ-5, Трипільська ТЕС [3].

Окрім того, втрата контролю над Запорізькою АЕС та окупація Вуглегірської, Луганської, Курахівської та Запорізької ТЕС істотно зменшили енергетичний потенціал України. За підрахунками Київської школи економіки, прямі збитки енергетичного сектору на кінець 2024 року становили 14,6 млрд дол, а непрямі - 43,1 млрд дол. Україна опинилась у стані хронічного дефіциту електроенергії, що обмежує функціонування економіки, промисловості та обслуговування цивільного населення [32].

Українська держава, попри обмеженість бюджету, змогла активізувати низку програм у партнерстві з банками:

1. Меморандум про пільгове банківське кредитування, підписаний 20 найбільшими банками, дозволив профінансувати з червня 2024 по березень 2025 року 549 МВт нової генерації, зокрема:

- 219 МВт – газопоршневі когенераційні установки;

- 162 МВт – СЕС;
- 124 МВт – генератори (дизельні та бензинові).

2. Через програму «5-7-9%» реалізовано 173 проекти бізнесу на 2,15 млрд грн, а також 23 проекти ОСББ/ЖБК на суму 42 млн грн.

3. Програма «ГрінДІМ» дозволила покривати до 70% вартості СЕС і теплових насосів.

4. Окремо для фізичних осіб діє програма «Енергонезалежність домогосподарств», яка компенсує відсотки за кредитами до 480 тис. грн. [7]

Зазначені механізми створюють гнучке середовище для інвестицій у малу та середню генерацію, що відповідає вимогам децентралізованої та стійкої енергетики.

Можна констатувати, що масштабні пошкодження інфраструктури, дефіцит електроенергії та загроза повторних атак вимагають від держави і партнерів скоординованих та довгострокових дій, спрямованих на модернізацію, децентралізацію та екологізацію енергетичної системи. У даному контексті особливу роль відіграє Європейський Союз, який через програму «Ukraine Facility» став головним донором та стратегічним партнером у сфері енергетичної трансформації України.

В межах «Ukraine Facility» ЄС виділив 50 млрд євро на 2024–2027 роки, з яких щонайменше 600 млн євро спрямовано безпосередньо на енергетичні проекти. У 2024 році Україна вже отримала 16 млрд євро, що становило близько 40% загального обсягу зовнішнього фінансування країни за рік. У 2025 році перший транш у розмірі 3,5 млрд євро було перераховано 1 квітня, з яких 400 млн євро - це безповоротні гранти. Ця допомога не є автоматичною: її надання прив'язане до досягнення конкретних реформаторських індикаторів, що гарантує прозорість, підзвітність і відповідність стандартам ЄС [26]. Зокрема, фінансування стосується відновлення постачання електроенергії та тепла, встановлення мобільного енергетичного обладнання, модернізації інфраструктури та підвищення стійкості до атак. Паралельно реалізується програма ReACT4UA, що фінансується урядами Німеччини та Норвегії. Вона

орієнтована на підтримку мікро- та малого бізнесу, надаючи гранти на встановлення генераторів, систем накопичення енергії та допоміжного обладнання, а також покриваючи витрати на монтаж, налаштування та запуск об'єктів енергетики [34]. Описані програми є ефективним інструментом децентралізації енергопостачання - ключового напрямку розвитку енергетичного сектору в Україні.

Одним із найперспективніших стратегічних векторів є децентралізація енергогенерації. Масове знищення великих ТЕС, ГЕС і ТЕЦ засвідчило вразливість централізованої інфраструктури. Відповідно, розвиток локальних джерел енергії - сонячних, вітрових, когенераційних станцій - стає надзвичайно важливим. Переваги таких рішень включають в себе автономність ключових об'єктів, скорочення втрат при транспортуванні енергії, підвищення гнучкості системи. У цьому сегменті Німеччина може відіграти провідну роль, маючи потужний індустріальний потенціал у виробництві генераторів, акумуляторів, біоенергетичних систем, а також спроможність локалізувати частину виробництва в Україні.

Наступним напрямком є відновлення великих об'єктів критичної інфраструктури. Уряд України вже анонсував плани з реконструкції ТЕС, ГЕС і високовольтних підстанцій. Реалізація таких проєктів вимагає значних фінансових та інженерних ресурсів, а отже - активної участі іноземних партнерів. Німецькі компанії (наприклад, Siemens Energy, MAN Energy Solutions тощо) можуть виступити основними підрядниками та технологічними провайдерами у цій сфері, забезпечуючи рішення для автоматизації, диспетчеризації, захисту мереж та впровадження Smart Grid. Пріоритетом є, зокрема, енергетична трансформація на основі відновлюваних джерел енергії, яка прямо пов'язана з вимогами ЄС у межах Зеленого курсу (Green Deal) та загальною політикою декарбонізації. Україна має значний природний потенціал: вітрову генерацію на півдні (Запорізька, Миколаївська області), сонячну - в західних та центральних регіонах, а також біоенергетичний потенціал - у сільськогосподарських областях. У поєднанні із високим попитом на «зелену» енергію у Європі, це створює

унікальні можливості для експорту надлишків енергії, включаючи водень, що вже розглядається як один із напрямків співпраці з Німеччиною.

Водночас потенціал галузі стримують низка серйозних обмежень. Насамперед, це хронічна заборгованість перед виробниками «зеленої» енергії - понад 30 млрд грн боргів, накопичених перед підприємствами, які продавали електроенергію за «зеленим» тарифом [32]. Така ситуація демотивує інвесторів і створює ризики для фінансової стабільності сектора. Крім того, обмеженість державного бюджету в умовах війни змушує Україну покладатися на міжнародну допомогу, яка є критично важливою для реалізації проєктів. Бар'єром є, зокрема, низька довіра до сталого виконання зобов'язань, що обумовлює необхідність у розробці механізмів страхування, гарантування ризиків та прозорого контролю за реалізацією проєктів.

Загалом, попри описані труднощі, Україна має реальний історичний шанс здійснити глибоку трансформацію енергетичної системи - від централізованої та вуглецево-залежної до стійкої, децентралізованої, екологічної та інтегрованої в енергосистему ЄС. Співпраця з Німеччиною, яка є лідером у галузі кліматично нейтральних технологій, відкриває шлях до технологічного трансферу, інвестицій у локалізоване виробництво, модернізацію регуляторного середовища та формування нових енергетичних ринків. Умовами реалізації даного потенціалу є створення прозорих і передбачуваних правил гри для інвесторів; продовження реформ у сфері енергетики, тарифоутворення, корпоративного управління; гарантування державної підтримки та міжнародного контролю; стратегічний акцент на енергоефективності та зеленій енергії.

3.2. Підтримка євроінтеграційного курсу України: економічна дипломатія та участь Німеччини в імплементації реформ

Економічна дипломатія відіграє роль каталізатора для системних змін в Україні, націлених на адаптацію до стандартів ЄС, модернізацію економіки та забезпечення стабільного економічного розвитку [28]. Німеччина, як найбільша економіка Європейського Союзу, член G7 і провідний виробник промислової

продукції в ЄС, виступає не лише донором, а й рушієм європейської інтеграції України. Станом на 2022 рік обсяг прямих іноземних інвестицій з Німеччини в Україну становив 4,97% від усіх інвестицій, поступаючись лише Кіпру, Нідерландам і Швейцарії [39]. Основними секторами вкладень німецького капіталу стали промисловість, торгівля, транспорт і логістика, сільське господарство, що свідчить про комплексний інтерес до економіки України.

Одним із найбільш дієвих інструментів економічної дипломатії стала Німецько-Українська промислово-торговельна палата, відкрита у 2016 році. Вона виконує функцію координації ділових контактів, супроводу інвестиційних проєктів, захисту інтересів німецького бізнесу та виступає платформою для конструктивного діалогу з українською владою. Окрім того, реалізуються проєкти за підтримки німецьких державних структур, зокрема KfW (Кредитна установа для відбудови), яка у 2022 році разом із Кабінетом Міністрів України підписала угоду про кредит та грант на проєкт рефінансування енергоефективних інвестицій малого і середнього бізнесу [21].

Німеччина також активно долучена до реформаторських ініціатив в Україні. Зокрема, в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вона підтримує реформування корпоративного управління, судової системи, державного управління, антикорупційної політики, а також секторальну інтеграцію у сферах енергетики, логістики та цифрової економіки. Прикладом інституційної підтримки є участь у формуванні нормативно-правового середовища для зеленого переходу - через консультативні та освітні програми, підтримку енергоефективності, водневої енергетики та ВДЕ.

У галузі науки та освіти німецька участь реалізується через спільні науково-технічні проєкти. У 2024 році передбачено фінансування 15 двосторонніх українсько-німецьких дослідницьких ініціатив у таких галузях, як нанотехнології, охорона здоров'я, ІТ, енергетика та повоєнна економіка. Спільна декларація про наміри від 2024 року закладає основу нової міжурядової угоди про співпрацю у сфері науки й технологій, а також передбачає інтеграцію українських інституцій у Європейський дослідницький простір [25].

Важливо, що програма Ukraine Facility (2024–2027), яка передбачає виділення 50 млрд євро підтримки з боку ЄС, у тому числі за участі Німеччини, має на меті не лише фінансування інфраструктурної відбудови, а й забезпечення імплементації реформ у сфері верховенства права, управління державною власністю, реформи митниці та податкової системи. Виконання чітких індикаторів стало умовою отримання першого траншу у 3,5 млрд євро у 2025 році, а це дозволяє зробити висновок про взаємозв'язок між фінансовою підтримкою та реформуванням [26].

На муніципальному рівні Німеччина збільшила бюджет на підтримку місцевих ініціатив у сфері співпраці, що сприяє децентралізації міжнародної допомоги. Це, своєю чергою, дозволяє залучати українські громади до пілотних проєктів, зокрема у сфері енергоефективності, цифровізації, управління відходами, інклюзивної освіти.

Таким чином, Німеччина активно підтримує євроінтеграційний курс України, забезпечуючи поєднання фінансових ресурсів, інституційного партнерства, експертної допомоги та політичного лобіювання. Економічна дипломатія в цій взаємодії відіграє стратегічну роль як в імплементації реформ, так і у зміні моделі взаємодії між державами - від донорської до партнерської, з фокусом на довготривалу економічну інтеграцію.

Німеччина не обмежується наданням фінансової допомоги, а формує системну підтримку реформ, спрямовану на поглиблення інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, включаючи гармонізацію регуляторної бази, підтримку прозорого корпоративного управління та впровадження європейських стандартів у судовій системі, енергетиці, цифровізації, публічному управлінні. Одним із найбільш ефективних практичних виявів економічної дипломатії є участь Німеччини в таких проєктах, як Ukraine Facility, ReACT4UA та двосторонні програми розвитку МСП та енергоефективності. Вони не лише передбачають інвестування, а й вимагають від України виконання чітких реформаторських індикаторів. Участь Німеччини у реалізації Угоди про асоціацію проявляється також у секторальній співпраці – особливо у сферах «зеленої» економіки,

цифрової трансформації, митного та фіскального адміністрування. Така підтримка набуває важливого значення в умовах війни, адже дозволяє зберігати структурну сталість внутрішньої політики України та одночасно орієнтує державні процеси на довгострокову інтеграцію в ЄС.

На регіональному рівні, програми партнерства між німецькими та українськими громадами розширюють інституційну основу євроінтеграції, створюючи екосистему взаємодії між муніципалітетами, бізнесом та громадянським суспільством, що, відповідно, формує не лише інфраструктуру реформ, а й посилює спроможність України адаптуватися до норм ЄС «знизу догори», включаючи стандарти сталого розвитку, енергоефективності та соціальної інклюзії.

3.3. Інструменти посилення взаємодії між урядовими та бізнес-структурами України та Німеччини

Після 2014 року, а особливо з початком повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, співпраця між урядами України та Німеччини набрала системного характеру, охоплюючи не лише політичний діалог, але й поглиблену інституційну взаємодію між державними органами та бізнесом обох країн. Для ефективної координації спільних економічних дій було розроблено і впроваджено ряд практичних інструментів, які дозволяють зміцнювати партнерство на рівні державної політики, фінансування, комунікації та супроводу інвестиційних процесів [39].

Головним інституційним мостом між німецьким бізнесом і українською владою є Німецько-українська промислово-торговельна палата (АНК Ukraine), створена у 2016 році. Вона виконує функції:

- платформи для експертного діалогу між компаніями та урядами;
- організації економічних форумів, галузевих панелей, бізнес-місій;
- правової підтримки німецьких компаній, що працюють в Україні;
- моніторингу інвестиційного клімату (зокрема через регулярні опитування);

– залучення українських підприємств до ланцюгів постачання німецького виробництва.

За даними звітів АНК, у 2023 році понад 60% німецьких компаній-членів палати висловили наміри залишатись на українському ринку, незважаючи на війну [21]. Палата також відіграє роль посередника у реалізації ініціатив, таких як ReACT4UA, і бере участь у підготовці аналітичних документів щодо реформ і ризиків ведення бізнесу в Україні. Паралельно діє формат українсько-німецьких міжурядових консультацій, започаткований ще у 1990-х роках. Він відновився після 2022 року як постійна платформа стратегічної координації. Зустрічі на рівні міністерств економіки, енергетики, фінансів, інфраструктури та зовнішніх справ сприяють виробленню скоординованих рішень у сфері відбудови, інвестицій, експорту, енергетики [39].

У взаємодії між державними структурами та бізнесом банківські інструменти та програми фінансування відіграють важливу роль, адже вони орієнтовані на стимулювання німецьких та українських інвесторів. Так, вже неодноразово згадана програма «Ukraine Facility» (2024–2027) передбачає загальний пакет підтримки у 50 млрд євро. Вона не лише фінансує проєкти, а й вимагає дотримання індикаторів реформ, що створює інституційний зв'язок між урядовою політикою та інвестиційним середовищем. Частина коштів (600 млн євро) спрямовується на енергетику, зокрема на проєкти з залученням німецьких компаній (Siemens Energy, MAN Energy Solutions та ін.) [26].

KfW Bankengruppe (Кредитна установа для відбудови) - один із провідних німецьких інструментів співфінансування проєктів в Україні. У 2022–2024 рр. банк реалізував проєкти з підтримки енергоефективності, малого бізнесу та муніципального розвитку (на основі змішаного кредитно-грантового фінансування). Вони реалізуються за посередництва українських державних банків [34].

Програма «ReACT4UA» (спільно фінансується урядами Німеччини та Норвегії) забезпечує інвестиційні гранти для мікро- та малого бізнесу в Україні, переважно у прифронтових регіонах. Наголос зроблено на генераційну техніку,

збереження енергії, монтаж та пуско-налагоджувальні послуги, що дозволяє формувати прикладні зв'язки між виробниками з Німеччини та українськими підприємствами.

Невід'ємною частиною інструментів взаємодії є поєднання підтримки реформ з діловими інтересами, зокрема:

1. Німеччина активно підтримує імплементацію Угоди про асоціацію, виступаючи партнером у реформах державного управління, публічних закупівель, антикорупційної політики, що створює більш прогнозоване середовище для бізнесу.

2. Працюють спільні дорадчі органи (наприклад, Енергетична платформа Україна–Німеччина), де обговорюються стратегічні плани, у тому числі участь німецьких компаній у трансформації енергетики України, виробництві водню, ВДЕ, модернізації ТЕС.

3. Німецькі урядові інституції (GIZ, BMF, BMWK) залучені до експертного супроводу інвестиційних реформ, зокрема у сфері підтримки державно-приватного партнерства (ДПП) [34].

Унікальним інструментом після 2022 року стала мережева взаємодія на рівні міст і регіонів [39]. Станом на 2024 рік понад 200 українських громад уклали партнерські меморандуми з німецькими муніципалітетами. У межах таких угод реалізуються:

- постачання енергетичного та будівельного обладнання;
- проєкти з термомодернізації будівель;
- підтримка локального бізнесу через пільгове кредитування, тренінги, освітні компоненти [22].

Завдяки цьому формується локалізована модель кооперації, у якій беруть участь урядові агенції, муніципалітети та приватний сектор. Це дозволяє гнучко адаптувати співпрацю до конкретних потреб територій - особливо важливо в умовах відбудови.

Не менш важливими є інструменти академічної та наукової взаємодії, що забезпечують довгострокове зміцнення ділових контактів:

1. DAAD (Німецька служба академічних обмінів) підтримує українських студентів і викладачів, які згодом стають мостом у бізнес-взаємодії.
2. У 2024 році було підтримано 15 спільних дослідницьких проєктів у сферах енергетики, ІТ, нанотехнологій, логістики.
3. Працюють двосторонні бізнес-школи, тренінгові програми та спільні інкубатори, що поєднують студентське середовище з корпоративним сектором обох країн [17; 18].

Отже, взаємодія між урядовими та бізнес-структурами України та Німеччини на сьогодні формує цілісну та добре структуровану систему співпраці, яка охоплює політичний, економічний, інфраструктурний та гуманітарний рівні. Завдяки інституціям на кшталт Німецько-української промислово-торговельної палати (АНК Ukraine), програмам фінансової підтримки (KfW, ReACT4UA) та міжурядовим консультаціям, створено сталу платформу для постійного діалогу між державними органами та бізнесом. Органічність цієї взаємодії проявляється в тому, що вона охоплює всі рівні – від муніципального партнерства й локальних енергетичних проєктів до великомасштабних інфраструктурних ініціатив і реформи публічного управління. Німецький досвід і ресурсна підтримка інтегруються з українськими інституційними зусиллями, формуючи гнучку, але стійку модель партнерства.

ВИСНОВКИ

Проведення дослідження, дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Економічні відносини між Україною та Німеччиною еволюціонували від епізодичних контактів у XX столітті до стратегічного партнерства після 1991 року. Німеччина стала ключовим партнером, підтримуючи ринкові реформи та інтеграцію України в європейський простір. Після 2014 року співпраця посилювалася через санкції проти РФ і підтримку суверенітету України.

2. До 2022 року співпраця охоплювала торгівлю, інвестиції в промисловість, енергетику та агросектор, з акцентом на євроінтеграцію. Німеччина була провідним інвестором і торговельним партнером, хоча торгівля залишалася асиметричною через сировинний характер українського експорту. Інституційна підтримка через GIZ і KfW сприяла реформам і модернізації економіки.

3. Німеччина відіграє провідну роль у підтримці євроінтеграції України через програми «Східне партнерство» та Угоду про асоціацію. Вона активно сприяла санкціям проти РФ і дипломатичному врегулюванню конфлікту на Донбасі. Економічна підтримка через інституції, такі як АНК Ukraine, зміцнює позиції України в європейському економічному просторі.

4. Війна спричинила скорочення українського експорту до Німеччини на 20,1% у 2022 році, але торгівля адаптувалася через наземні маршрути. Німеччина залишилася ключовим партнером, імпортуючи високотехнологічну продукцію, тоді як Україна експортує сировину. Перспективи зростання стосуються ІТ, зеленої енергії та заміщення російських товарів.

5. Інвестиційна привабливість України знизилася через війну, з індексом 2,44 у 2023 році, відображаючи безпекові та логістичні ризики. Німецький бізнес адаптується, локалізуючи виробництва в західних регіонах і розвиваючи ІТ та зелену енергетику. Нові ніші, такі як воднева енергетика та логістичні хаби, відкривають можливості для співпраці.

6. Німеччина посилює підтримку України через програми Ukraine Facility та ReACT4UA, зберігаючи економічні зв'язки. Інституції, такі як GIZ і АНК

Ukraine, координують інвестиції та реформи, знижуючи ризики для бізнесу. Муніципальне партнерство та політична підтримка інтеграції в ЄС створюють основу для довгострокового партнерства.

7. Збитки енергетичному сектору України сягнули 57,7 млрд дол., вимагаючи децентралізації та модернізації. Німеччина може стати ключовим партнером, надаючи технології для відновлюваних джерел енергії та Smart Grid. Програми, такі як Ukraine Facility, підтримують ці ініціативи, але борги за «зеленим» тарифом стримують інвесторів.

8. Німеччина активно підтримує реформи в Україні через економічну дипломатію, зокрема в енергетиці, управлінні та антикорупційній політиці. Програма Ukraine Facility прив'язує фінансування до реформаторських індикаторів, сприяючи інтеграції в ЄС. Муніципальне партнерство та наукова співпраця посилюють інституційну основу реформ.

9. Інструменти, такі як АНК Ukraine, міжурядові консультації та KfW, забезпечують ефективну координацію між урядами та бізнесом. Муніципальне партнерство та програми, як ReACT4UA, створюють локальні економічні коридори. Наукова співпраця та реформи сприяють довгостроковій інтеграції України в європейський ринок.

Дослідження підтверджує стратегічну важливість українсько-німецького партнерства в умовах війни та післявоєнного відновлення. Німеччина відіграє ключову роль у торгівлі, інвестиціях та євроінтеграції, підтримуючи Україну через інституційні та фінансові механізми. Перспективи співпраці лежать у зелених технологіях, ІТ, інфраструктурній відбудові та реформах, що зміцнять економічну інтеграцію з ЄС.

За підсумками роботи сформульовано рекомендації щодо подальшого розвитку українсько-німецького партнерства в економічній сфері, особливо у контексті післявоєнного відновлення, інтеграції у спільний європейський простір та реалізації «зеленого переходу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богородицька Г. Є., Петренко І. В., Дядюра А. В. Зовнішньоторговельні відносини України та Німеччини на сучасному етапі. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 67. С. 9–13.
2. Від Донбасу до Nord Stream-2: що формує відносини України та Німеччини. *Українська правда*. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/06/17/7111176/> (дата звернення: 22.05.2025).
3. В Україні за три роки війни росіяни пошкодили 63 000 об'єктів енергетики. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3980221-v-ukraini-za-tri-roki-vijni-rosiani-poskodili-63-000-obektiv-energetiki.html> (дата звернення: 22.05.2025).
4. Гетьманчук А., Солодкий С. Як ситуативне партнерство перетворити на пріоритетне. Аудит зовнішньої політики «Україна-Німеччина». Київ : Дискусійна записка, 2016. 40 с.
5. Діючі АЕС в Україні станом на 2025 рік. URL: <https://radiy.com/blog/diyuchi-aes-v-ukrayini-stanom-na-2025-rik/> (дата звернення: 22.05.2025).
6. Договір про співпрацю у сфері безпеки між Україною і Німеччиною: чого чекати Росії. *Главком*. 2024. URL: https://glavcom.ua/country/politics/dohovir-pro-spivpratsju-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrajinoju-i-nimechchinoju-choho-chekati-rosiji-986340.html#google_vignette (дата звернення: 22.05.2025).
7. Енергетичний сектор України: шляхи відновлення та стратегічні ініціативи. *Фінансовий пульс*. 2025. URL: <https://finpuls.com/ua/enerhetychnyi-sektor-ukrayiny-shliakhy-vidnovlennia-ta-stratehichni.html> (дата звернення: 22.05.2025).
8. Іваненко В. І., Дударенко С. В. Аналіз процесу побудови соціальної ринкової економіки у Німеччині у 1949–1958 роках. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 598–604.
9. Іноземні інвестиції в Україні / за ред. П. І. Гайдучького. К. : Редакційно-видавниче відділення Укр. ІНТЕІ, 2017. 248 с.

10. Кондратюк С. В. Європейська політика об'єднаної Німеччини : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. К., 2003. 22 с.
11. Короленко Н. В., Ларіна Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 59–65.
12. Мазаракі А., Мельник Т. Світове господарство: виклики російсько-української війни. *SCIENTIA FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 3 (143). С. 4–35.
13. Макогон Ю. В., Попович О. М. Економічне співробітництво України та Німеччини: інвестиційні відносини. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць*. 2012. № 9. С. 109–114.
14. Макогін З. Я., Андрусейко Р. Я. Особливості торговельно-економічної та інвестиційної співпраці України та Німеччини. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 249–254.
15. Манаєнко І. М., Подвальна В. В. Тенденції торговельно-економічної співпраці України та Німеччини. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. № 6. С. 43–47.
16. Мельничук О. В. Німецько-українське співробітництво у гуманітарній сфері (1990-і рр. – поч. XXI ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Львів, 2017. 264 с.
17. МОН презентувало чотири новостворені українсько-німецькі центри наукових досліджень. URL: https://zaxid.net/mon_prezentuvalo_chotiri_novostvoreni_ukrayinsko_nimetski_ts_entr_i_peredovih_doslidzhen_n1596249 (дата звернення: 22.05.2025).
18. Науково-технічна співпраця. *Представництва Федеративної республіки Німеччина в Україні*. URL: <https://ukraine.diplo.de/ua-uk/deutschland-und-die-ukraine/wirtschaft/-/1337184> (дата звернення: 22.05.2025).
19. Орловська Ю. В., Деркач М. В. Розвиток економічної дипломатії України в умовах сучасних викликів міжнародних економічних відносин. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 19–24.

- 20.Офіційний сайт Державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту». URL: <https://business.diia.gov.ua/eeпо> (дата звернення: 19.05.2025).
- 21.Офіційний сайт Німецько-Української промислово-торговельної палати. URL: <https://ukraine.ahk.de/ua/ueber-uns> (дата звернення: 19.05.2025).
- 22.Офіційний сайт Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина. URL: <https://germany.mfa.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2025).
- 23.Офіційний сайт Посольства Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk> (дата звернення: 19.05.2025).
- 24.Приймак Б. І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2018. 232 с.
- 25.Про фінансування спільних українсько-німецьких науково-дослідних проєктів у 2024 році: Наказ МОН № 337 від 15.03.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/91768/> (дата звернення: 22.05.2025).
- 26.План для Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).
- 27.Присяжнюк Ю. Особливості інвестиційної діяльності в країнах Центрально-Східної Європи. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 4 (33). С. 5–12.
- 28.Руднєва О. М., Головащенко О. С., Жук Н. А., Шевчук М. О. Економічна дипломатія як засіб забезпечення національних інтересів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 60–63.
- 29.Сидоржевський М. У Німеччині створили центр досліджень України. URL: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-stvorili-centr-doslidzen-ukraini/a-69615446> (дата звернення: 22.05.2025).
- 30.Сидорук Т. В. Роль Німеччини у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 3 (36). С. 33–37.
- 31.Тодоров І., Тодорова Н. Українсько-німецькі відносини в контексті історії і геополітики. *Збірник наукових праць*. 2019. № 1 (22). С. 30–44.

32. Три роки стійкості: українська енергетика витримує виклики, яких не мала жодна країна світу. *Міністерство енергетики України*. URL: <https://www.mev.gov.ua/novyna/try-roky-stiykosti-ukrainska-enerhetyka-vytrymuje-vyklyky-yakykh-ne-mala-zhodna-kraina-svitu> (дата звернення: 22.05.2025).
33. Тренди енергетичної галузі та прогноз на 2025 рік. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/energy-and-natural-resources/trendi-energetichnoyi-galuzi-ta-prognoz-na-2025-rik/> (дата звернення: 22.05.2025).
34. Фомішина В., Федорова Н., Чайка-Петегирич Л., Гаркуша Г. Форми економічного партнерства Німеччини та України на шляху інтеграції країни в ЄС. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 5(334). С. 128–134.
35. Харлан Г. Роль ФРН у реалізації Європейської політики сусідства та програми «Східне партнерство» ЄС щодо України (2004–2019). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2019. № 28. С. 276–298.
36. Шайда О. Є., Косовська В. В., Шайда С. Р. Особливості зовнішньоторговельної співпраці України та Німеччини. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. С. 1–9.
37. Шаров О. М. *Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи* : монографія / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2019. 560 с. Бібліогр.: с. 549–550.
38. Шевчук А. І. Політичний вимір українсько-німецьких відносин на початку ХХІ ст. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. 2019. URL: <https://naub.oa.edu.ua/politychnyj-vymir-ukrayinsko-nimetsk/> (дата звернення: 18.05.2025).
39. Шелемба М., Мойсюк В. Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2022. № 2(29). С. 77–83.
40. Що чекає українську економіку в найближчі три роки? Виклики та прогнози від Наталії Шаповал та Дмитра Круковця з KSE Institute. URL:

<https://forbes.ua/money/shcho-chekae-ukrainsku-ekonomiku-u-nayblizhchi-tri-roki-vikliki-ta-prognozi-vid-natalii-shapoval-ta-dmitra-krukovtysya-z-kse-institute-18022025-27269> (дата звернення: 22.05.2025).

41. Як збільшити та диверсифікувати український експорт до Німеччини? URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/09/KSE-Trade_Intesifying-UA-exports-to-Germany.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

42. Economic Key Facts Germany. URL: <https://kpmg.com/de/en/home/insights/overview/economic-key-facts-germany.html> (дата звернення: 18.05.2025).

43. Social spending. Germany. URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/social-spending.html> (дата звернення: 18.05.2025).

44. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. *Міністерство економіки України : веб-сайт*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik> (дата звернення: 15.05.2025).